

OLAYLAR VE YORUMLAR

(FACTS AND COMMENTS)

Ömer Engin LÜTEM

E. Büyükelçi

AVİM, Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı
oelutem@avim.org.tr

Öz: *Bu yazı, Ekim 2011-Mayıs 2012 döneminde, Türkiye-Ermenistan ve Diaspora ilişkilerini, ABD ve Fransa'nın Ermeni sorununa ilişkin tutumlarını, Ermenistan'da parlamento seçimlerini ve 24 Nisan'ın Ermenistan'da ve Türkiye'de anılmasını incelemekte ve bu konularda bazı yorumlarda bulunmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Türkiye-Ermenistan İlişkileri, ABD, Fransa, Ermenistan Parlamento Seçimleri, 24 Nisan 2012, Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu, Serj Sarkisyan, Edward Nalbantyan, Hillary Clinton, Barrack Obama*

Abstract: *This article studies the developments occurred from October 2011 to May 2012 on Turkey-Armenia relations, the stand of US and France concerning Armenian question, parliamentary elections in Armenia and the commemoration of 24th April 2012 in Armenia and Turkey as well as some comments on these issues.*

Keywords: *Turkey-Armenia Relations, US, France, Armenian parliamentary elections, 24th of April 2012, Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu, Serj Sarkisyan, Edward Nalbantyan, Hillary Clinton, Barrack Obama*

Bu yazının uzunluğunu dikkate alarak, okuyucunun daha kolay incelemesine olanak sağlamak üzere, yazının bir planı aşağıda verilmiştir.

I- TÜRKİYE - ERMENİSTAN VE TÜRKİYE - DİASPORA İLİŞKİLERİ

1. Tarafların Resmi Beyanları
2. Ermenistan Parlamento Seçimlerinde Türkiye ile ilişkiler ve Karabağ Sorunu
3. Türkiye'nin Bazı Girişimleri
 - a. Türkiye Ermenilerinin Bazı Sorunlarını Çözüm Çabaları
 - b. Türkiye'nin Diaspora Ermenileriyle Temas Kurma Girişimleri
4. Türkiye-Ermenistan İlişkilerini Canlandırma Çabaları
 - a. Sivil Toplum Faaliyetlerinin Arttırılmasına İlişkin Öneriler
 - b. Ekonomik İşbirliği İçin Öneriler
 - c. Hükümetler arası Temasların Canlandırılması İçin Öneriler

II- ABD VE ERMENİ SORUNU

1. Başkan Yardımcısı Joe Biden'in Türkiye'yi Ziyareti
2. Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı İlena Ros-Lehtinen'in Beyanları
3. ABD Ermenilerinin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'u Eleştirmesi
4. Kongre'de Karar Tasarıları
5. Başbakan Erdoğan'ın Başkan Obama ile Görüşmesi
6. Başkan Obama'nın 24 Nisan Mesajı
7. ABD'nin İki Ülke Sivil Toplum Örgütlerinin Temaslarını Desteklemesi

III- FRANSA VE ERMENİ SORUNU

IV- ERMENİSTAN'DA PARLAMENTO SEÇİMLERİ

1. Seçimlerin Sonuçları
2. Parlamento'ya Giren Siyasi Partiler
 - a. Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi

- b. Müreffeh Ermenistan Partisi
 - c. Miras Partisi
 - d. Ermeni Milli Kongresi
 - e. Taşnak Partisi
 - f. Orinats Yerkir
3. Seçimlerde Yapılan Usulsüzlükler, Seçim Gözlemcilerinin Beyanları
 4. Seçimlere İtirazlar

V- 24 NİSAN'IN TÜRKİYE VE ERMENİSTAN'DA ANILMASI

1. Ermenistan'da Anma Etkinlikleri
2. Türkiye'de Anma Etkinlikleri

I - TÜRKİYE - ERMENİSTAN VE TÜRKİYE - DIASPORA İLİŞKİLERİ

İncelediğimiz Ekim 2011-Mayıs 2012 dönemi içinde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde kayda değer hiçbir gelişme olmamış, Protokollerin onaylanmamasının yarattığı olumsuz hava devam etmiştir. Bu yaklaşık sekiz aylık dönemde iki ülke ilişkilerinde görülen başlıca olaylar aşağıda anlatılmaya ve gerektiği yerlerde de yorumlanmaya çalışılmıştır.

1. Tarafların Resmî Beyanları

Van şehrinde ve civarında olan deprem için Rusya Federasyonu Başkanı Dimitri Medvedev, Cumhurbaşkanı Gül'ü telefonla arayarak, taziyetlerini bildirdikten sonra yanında Ermenistan Başkanı Serj Sarkisyan'ın da olduğunu ifadeyle, tarafların telefonla görüşmesini sağlamıştır. Sarkisyan deprem için yardıma hazır olduklarını, izin verilmesi halinde arama kurtarma çalışmaları için hemen bir ekip gönderebileceklerini söylemesine karşılık Cumhurbaşkanı Gül, teşekkür ettikten sonra, şu anda uluslararası yardıma ihtiyaç duyulmadığını belirtmiştir.¹ Depremden hemen sonra yabancı ülkelerden gelen yardım taleplerini, ihtiyaç olmadığını belirterek

1 "Gül'e Sürpriz Telefon" *Hürriyet*, 25 Ekim 2011.

geri çeviren Türkiye, sonraları zararın büyüklüğü karşısında bu tür yardımları kabul etmiştir. Ancak Ermenistan'ın (ve İsrail'in) ısrarla yardım yapmaya çalışmasının Ankara'da daha ziyade bir propaganda girişimi olarak değerlendirildiği, Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün insani jestlerle siyasi sorunları karıştırmadıklarını ve bu yardımların söz konusu sorunlarda bir olumlu gelişme anlamına gelmediğini söylemesinden sonra anlaşılmıştır.² Daha sonra Dışişleri Bakanı Davutoğlu da bunu teyit ederek “Ermenistan’dan ve İsrail’den gelen yardımların bu ülkelerle uzlaşmada bir rol oynamayacağını belirtmiştir.³ Diğer yandan Diaspora basınının bu olaydan yararlanarak depremin Ermenistan’ın tarihî topraklarında meydana geldiğini ve ayrıca sınır kapalı olduğu için yardımın uçakla yapılabilmediğini vurguladığı görülmüştür.⁴

Van Depremine yardımın yarattığı olumlu hava çok kısa sürmüştür Kasım ayında Türkiye’yi ziyaret eden Fransız Dışişleri bakanı Alain Juppé’nin Türkiye’nin Ermenistan’la ortak tarih komisyonu önerisine sıcak baktığına dair sözlerinin⁵ hatırlatıldığı Edward Nalbantyan, bu sözleri Fransa ve diğer birçok ülkenin Ermeni soykırımını resmen tanıması ve kınaması gerçeğini şüphe altına almak çabası⁶ olarak değerlendirmek suretiyle, iki ülke arasındaki sorunların büyük kısmının çözümüne büyük katkıda bulunabilecek tarihçiler komisyonu önerisini bir kez daha reddetmiştir.

Diğer yandan Başbakan Erdoğan’ın Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile birlikte Petkim Aliğa tesislerindeki bir fabrikanın açılışında yaptığı konuşmada “Biz, iki devlet, tek millet olduğumuz kadar, aynı zamanda tek yüreğiz. İşte onun için, Karabağ’da işgal sona erinceye kadar Azerbaycan’la omuz omuza mücadele vermeye devam edeceğiz”⁷ sözleri Türkiye’nin tutumunda bir değişiklik beklenmemesi gerektiğini ortaya koymuştur.

AB Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış öteden beri Hükümet içinde Ermeni sorunuyla yakından ilgilenen ve bu konuda konuşmalar yapan bir kişidir. Nisan ayı içinde birkaç kez Osmanlı Mebuslarının 1920 yılında Malta’ya sürgün edilmesine, burada Ermenilere yapılan muamele için mahkemeye verilmek istenmelerine, ancak delil yetersizliğinden bunun yapılamadığına değinmiş, ayrıca Başbakan Erdoğan’ın 2005 yılındaki Tarihçiler Komisyonu önerisine temas ederek elinde (soykırım iddialarına

2 *Armenews*, 30 Ekim Editorial. Stupeur et Tremblement. Ayrıca *Armenews*, 30 Ekim Ankara Salve l’Aide d’Israel et de l’Arménie, Mais Pas de Détente en Vue”

3 “Davutoğlu Confirmed No New Shifts in Armenian-Turkish Process” *News.am*, 12 Kasım 2012.

4 Aynı kaynak

5 Ömer Engin Lütem (2011) “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 40. s. 15

6 “Tarihçiler Komisyonuna Ortak Tepki” *Agos*, 25 Kasım 2011.

7 “2 Devlet Tek Millet Tek Yürek” *Hürriyet*, 26.10.2011 “

dair) belge olanların ortaya çıkmasını ve bu konunun bir uluslararası komisyonda ele alınmasını istemiştir.⁸

Bu arada MHP Başkanı Devlet Bahçeli de Nisan ayında Fransa'nın Metz şehrinde yaptığı bir konuşmada Ermeni sorununa değinerek, "soykırım iddiaları asılsızdır, hezeyandır; böyle bir şey asla olmamıştır", "şüphesiz diasporada milletimizi sanık sandalyesine oturtmaya gayret edenler, mahcubiyet yaşayacaklardır"⁹ sözleriyle kendisinin ve partisinin bilinen tutumunu bir kez daha tekrar etmiştir.

İncelediğimiz dönem içinde Ermenistan Başkanı Sarkisyan, ülkesinin Türkiye ile ilişkileri ve soykırım iddiaları konusunda birçok kez konuşmuştur.

Sarkisyan'ın Avrupa Halk Partisinin 20. Kongresine katılmak gibi bir bahaneyle Aralık ayında Marsilya'yı ziyareti sırasında bu kentteki Ermenilere yaptığı bir konuşmada kinle hareket etmedikleri, intikam değil adalet istedikleri, bu bağlamda Talat Paşa'nın katili Tehliryan'ın da intikam değil adalet amacıyla hareket ettiğini söylemiş, artık Ermenistan'ın adalet isteyecek kadar güçlü olduğunu ileri sürmüş ve birlik oldukları takdirde Ermeni soykırımının anılarının ortadan kaldırılmasına izin vermeyeceklerini de belirtmiştir.

Daha sonra Türkiye ile ilişkiler konusuna geçen Sarkisyan aynen şunları söylemiştir:

Türkiye'nin pişmanlık duyacağından şüphe etmiyorum. Bu bir önkoşul veya intikamı tahrik etme girişimi değildir. Türkiye kendi tarihiyle yüzleşmelidir. Bir gün Türk yetkilileri soykırımı ilişkin yaklaşımları yeniden değerlendirmek gücünü bulacaklardır. Bizim tutumumuz değişmemiştir ve açıktır: komşu ülkelerin yararına olduğu için, Türkiye ile normal ilişkiler kurmaya hazırız. Mesela Polonya ve Almanya gibi komşu ülkeler. Alman Şansölyesi Willy Brandt, ülkesinin işlediği suçları idrak ederek Varşova Gettosunda diz çökmüştür. Kendisini Avrupalı olarak gören Türkiye'nin, er veya geç, Avrupalı denmeye layık bir liderliği (hükümeti) olacak ve onlar Soykırım Anıtında başlarını öne eğeceklerdir. Bu ne kadar erken olursa o kadar iyidir; ancak bu Türk Halkının takdiridir. Onları zorlamıyoruz. Bunu Türk Halkının yararı için yapmalıdırlar, Willy Brandt'ın Alman Halkı için yaptığı gibi.¹⁰

8 "Bağış'tan Ermeni Çıkışı" *CnnTürk*, 15 Nisan 2012.

9 "Soykırım İddialarını Fransa'da Reddetti." *Habertürk*, 7 Nisan 2012.

10 Konuşmanın tam metni Ermenistan Cumhurbaşkanlığı Web sitesinde mevcuttur: <http://www.president.am/events/visits/eng/?visits=1&id=344>

Ermenistan Başkanının bu konuşmasında dikkati çeken hususlar şunlardır:

Önce, Sogomon Tehliryan'ı bir katil olarak değil adaleti yerine getiren bir kişi olarak görmektedir. Adı geçenin Talat Paşayı öldürdüğünü Alman mahkemesinde açıkça itiraf etmesine rağmen, ön yargılı jürinin kendisini beraat ettirmesi Ermenilere bu kanıyı vermiştir. Ancak hukuk yönünden değişmeyen gerçek Tehliryan'ın katil olduğudur. Ermeni kamuoyu buna inanmayabilir. Burada önemli olan, en sorumlu mevkide bulunan Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın da, hukuk ilkelerini dikkate almayarak, Tehliryan'ı bir katil olarak görmemesidir.

İkinci olarak Ermenistan'ın artık adalet isteyecek kadar güçlü olduğunu ifade etmesidir ki bu da Diasporanın söylemlerini aynen kabul ettiğini göstermektedir. Tabii Ermenistan'ın ne derecede güçlü olduğu tartışılabilir.

Hukuk yönünden değişmeyen gerçek Tehliryan'ın katil olduğudur. Ermeni kamuoyu buna inanmayabilir. Burada önemli olan, en sorumlu mevkide bulunan Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın da, hukuk ilkelerini dikkate almayarak, Tehliryan'ı bir katil olarak görmemesidir.

Bu hususlar, ileride Ermenistan tarafından gündeme getirildiği takdirde, iki ülke arasında yeni anlaşmazlıkların kaynağı olacaktır.

Ermenistan Devlet Başkanının doğrudan Türkiye'ye ilişkin sözlerine gelince, Sarkisyan Türkiye'nin pişmanlık duyacağından şüphe etmediğine, Türkiye'nin kendi tarihiyle yüzleşmesi gerektiğine, Türkiye'nin, er veya geç, Avrupalı denmeye layık bir liderliği (hükümeti) olacağına ve

onların Soykırım Anıtında başlarını öne eğeceklerine dair ifadeleri, daha önce hiçbir Ermenistan Devlet Başkanı tarafından dile getirilmemiştir. Türkiye'nin kabul etmesine imkân bulunmayan hususları dile getirmek ve günümüz Türkiye'sini idare edenleri Avrupalı olmamakla nitelendirmek aslında Sarkisyan'ın Türkiye ile anlaşmaya hiç niyeti olmadığını göstermektedir. Sarkisyan'ın bu sert tutumu 2013 yılının Şubat ayında yapılacak başkanlık seçimlerinden önce Türkiye ile hiçbir alanda anlaşmaya varmak istememesinden, zira yapacağı her anlaşmanın eleştirilmesinden, bunun da seçimlerde aleyhinde olacağını düşünmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Hatta her zaman talep edildiği gibi, Türkiye hiçbir ön koşul olmadan Protokolleri tasdik etse dahi Ermenistan'ın bu belgeleri tasdik edeceği de garanti değildir. Diğer yandan, Sarkisyan başkanlık seçimlerini kazanmak konusunda güçlüklerle karşılaştığı takdirde, esasen Parlatentonun gündeminden çıkarılmış olan protokolleri denonse etmesi (reddetmesi) de mümkündür.

Sarkisyan'ın bu gayet olumsuz konuşmasına Türkiye'den tepki Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'tan gelmiştir. Bağış, Sarkisyan için "haddini bilmez cumhurbaşkanı" nitelemesinde bulunmanın yanında, "Türlere diz çöktürmek kimsenin haddi değildir" demiş ve ayrıca "Sen milletini açlıktan, fakirlikten zaten dizinde derman bırakmayacak duruma getirdin. Ermenistan'ın nüfusu 4 milyondan 2 milyona düştü. İnsanlar dünyanın dört bir tarafına kaçıyor. Bir kısmı bizim ülkemize de geldi" değerlendirmesini yapmıştır.¹¹

Genelde ihtiyatlı bir dil kullanan Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın, Türkiye söz konusu olduğunda sert konuşmaya çalıştığı, başka vesilelerle de gözlemlenmiştir. Mesela, başkanı olduğu Cumhuriyetçi Parti Kongresi'nde 10 Mart 2012 tarihinde yaptığı konuşmada¹² Protokoller Ermenistan'ın istediği gibi sonuçlanmamış olmakla beraber bazı önemli sonuçlar doğurduğunu, bunlardan birincisinin Ermeni soykırımının uluslararası arenada tanınması sürecini pekiştirdiğini, ikincisinin Türkiye ile normal ilişkiler kurulmasının önündeki yegâne engelin Ankara ve diğer bir başkentini (yani Bakü) olduğunu gösterdiğini, üçüncüsünün ise Türkiye'nin Ermenistan ile ilişki kurmak için hiçbir önkoşul içermeyen uluslararası bir belgeyi (yani Protokolleri) imzalamak zorunda kaldığını söylemiştir. Ayrıca Ermeni soykırımını inkâr etmenin, soykırımın sürdürülmesi demek olduğunu da ifadeyle bu konuda Taşnakların öteden beri ileri sürdüğü bir görüşe katılarak, Türkiye Cumhuriyeti'ni de "soykırıma" katılmakla suçlamaya çalışmış, sonra bu son görüşünü bazı seçim konuşmalarında da tekrarlamıştır.¹³

Serj Sarkisyan'ı bu şekilde davranmaya iten husus, vaktiyle, gerek Ermenistan'da gerek Diaspora'da Protokollerin savunmasını yapmış olmasıdır. Şimdi kraldan fazla kralcı bir davranışla bu konuda kendisine yöneltilebilecek eleştirileri önlemeye çalışmaktadır.

Başkan Sarkisyan Parlamento seçimleri nedeniyle yapmış olduğu bazı konuşmalarda Türkiye-Ermenistan ilişkilerine değinmiştir. Bunlardan birinde Cumhuriyetçi Parti'nin Ermeni soykırımının tanınması için mücadele etmek konusunda kararlı olduğunu ifade etmiş¹⁴ bir diğer konuşmasında ise bu konuyu 1915'in 100. yılına bağlayarak, 100 yıla giden yolda Ermeni soykırımının tanınması ve kınanması için çabalarını çok

11 "Egemen Bağış'tan Sarkisyan'a: Haddini Bilmez Cumhurbaşkanı" *IHA*, 11 Aralık 2011.

12 "Address by the President of the Republic of Armenia, President of the Republican Party of Armenia Serzh Sargsyan at the 13th Republican Convention" 10.03.2012
<http://www.president.am/events/statements/eng/?id=123>

13 "Republican Party of Armenia Considers any Denial of Genocide Direct Continuation of the Crime" *Armenpress*, 19 Nisan 2012.

14 "Deniers of the Armenian Genocide Trepassed All Admissible Limits" *Armenpress*. 14 Nisan 2012.

arttıracaklarını dile getirmiştir.¹⁵ Bir Türk kaynağına göre,¹⁶ parlamento seçimlerine bir hafta kala yaptığı bir konuşmada üslubunu setleştirerek “Ermenilere karşı soykırımı inkâr eden, her gün tarihini çarpıtan bir ülkeyle yan yana yaşıyoruz. Suç, tarihin inkârıyla bugün de devam ediyor” demiş ayrıca “Adalet ve tazminat talebimiz devam edecek. Türkiye’nin küstah ve kibirli politikasını kabul etmiyoruz” ifadelerini kullanmıştır.

Dışişleri Bakanı Nalbantyan’ın tutumu da farklı değildir. Önce Protokoller ile Karabağ sorunu arasında bir ilişki kurulmasını kesinlikle reddetmekte ayrıca her fırsatta “Artık top Türkiye’nin sahasındadır” sözlerini tekrarlayarak, Ermenistan’ın protokollerin canlandırılması için yeni girişimde bulunmayacağını belirtmek istemekte ve Türkiye’nin, protokolleri Karabağ soruna bağlamadan onaylamasını ve uygulamasını talep etmektedir. Bu arada Ankara’nın İsviçre aracılığıyla Protokolleri canlandırma gayretlerini de,¹⁷ İsviçre’nin yeniden böyle bir rol oynamayı kabul ettiğine dair bazı haberlere rağmen, baltalamaya çalışmaktadır. Nalbantyan Türkiye ile yeniden müzakere konusundaki tutumunu Türkiye ile dolaylı veya arabulucu yardımıyla müzakere halinde olmadıklarını, bunun sadece Türkiye bazı pratik adımlar atmaya hazır olunca mümkün olacağını ifade etmek suretiyle ortaya koymuştur.¹⁸ Pratik adımların ne olduğu belli değildir. Ancak Ermenistan’ın, Türkiye ile yeniden müzakere edebilmek için bazı tavizler koparmaya çalıştığı görülmektedir. Bu konuda Başbakan Erdoğan’ın İsviçre Dışişleri Bakanı aracılığıyla Ermenistan’la bir girişim başlatıldığını doğruladığını ancak “o girişimde de kaçan taraf onlar oldular. Biz hep masada kaldık ama onlar kaçtılar” diye konuştuğunu da belirtmemiz gerekmektedir.¹⁹

Ermenistan Dışişleri Bakanı sadece Ermenistan ile olan ilişkileri için değil, diğer komşularıyla olan sorunları nedeniyle de Türkiye’yi tenkit etmeye başlamıştır. Uruguay Dışişleri Bakanı’nın ülkesini ziyareti sırasında gazetecilerin bir sorusuna cevaben, Türkiye Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun Türkiye’nin komşularıyla sıfır sorunlu ilişkiler istediğini beyan ettiğini, ancak sonuçta Türkiye’nin bu ülkelerle sorunlarının arttığını, kendi deneyimlerine göre Türkiye ile bir anlaşmaya varmanın çok zor olduğunu, Protokollerin imzalanması sırasında ve sonrasında güçlükler çıktığını ve Türkiye’nin protokolleri tasdik ve uygulamaya koymayı reddettiğini söylemiştir.²⁰

15 “Sarkisyan Vows Greater Efforts at Genocide Recognition” *Azatoryun*, 19 Nisan 2013.

16 “Sarkisyan’dan Türkiye’ye Ağır İthamlar” *Haber7*, 30.4.2012.

17 “Signes de Relance des Protocoles” *Nouvelles d’Arménie Magazine*, No. 182, Ocak 2012:

18 “No Talks are Underway With Turkey, Armenian FM” *News.am*, 30 Ocak 2012.

19 “Erdoğan: ‘Umarım Hollande’ın AB üyeliğimizi Ermeni Sorununa Bağladığı Doğru Değildir’” *Euroactiv.com.tr*, 8 Mayıs 2012.

20 “The address and answers of the Armenian Minister of Foreign Affairs Edward Nalbandian and Luis Almagro, the Minister of Foreign Affairs of Uruguay during the joint press conference” 04.05.2012
http://www.mfa.am/en/interviews/item/2012/05/04/nalbandian_almagro/%204%20May%20C4%B1s%202012

Başkan Sarkisyan'ın olduğu gibi Dışişleri Bakanı Nalbantyan'ın da bu uzlaşmaz tutumunun kökeninde parlamento seçimleri olduğu muhakkaktır. Nitekim bu husus Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından, iki ülke arasında görüşmeler yapılmasında ısrarlı olduğu anlaşılan Bayan Clinton'a da ifade edilmiş ve "Türkiye'nin Ermenistan'la ilişkileri normalleştirmeye her zaman hazır olduğu, ancak Erivan yönetiminin iç politika kaygılarından kurtularak soykırım iddialarından vazgeçmesi gerektiği"²¹ bildirilmiştir. Ne var ki 6 Mayıs'ta yapılan parlamento seçimlerinden sonra, gelecek yılın başında, Ermenistan için daha önemli olan başkanlık seçimleri yapılacaktır. Ondan sonra da 1915'in 100. yılını anma eylemlerinin yoğunlaşması beklenmektedir. Kısaca Ermenistan'ın "iç politika kaygıları" kısa zamanda sona ereceği benzememektedir.

Diğer yandan Türkiye'nin Ermenistan politikasında bir değişiklik olmadığı da gözlemlenmektedir. Bu husus, Başkan Erdoğan tarafından Seul'da Nükleer Güvenlik Zirvesi sırasında Başkan Obama'ya "bizim geri adım atmamızın mümkün olmadığını belirttim" sözleriyle ifade edilmiştir.

Karabağ konusunda üzerine düşeni yapmaya hazır olduğunu söylemiştir. Bu husus özellikle önemlidir, zira Karabağ konusunda önemli gelişmeler olduğu takdirde Türkiye'nin protokolleri onaylaması ve/veya sınırı açması olasıdır.

Başbakan'ın basına verdiği bilgilerden Başkan Obama ile şu hususlara da değindiği anlaşılmaktadır.²²

Başbakan, Türkiye Karabağ sorununun çözümü hakkında Minsk Üçlüsünün (ABD, Rusya ve Fransa) 20 yıldan beri çalışmakla beraber bir sonuç alınmadığını belirtmiş ve Türkiye'nin Karabağ konusunda üzerine düşeni yapmaya hazır olduğunu söylemiştir. Bu husus özellikle önemlidir, zira Karabağ konusunda önemli gelişmeler olduğu takdirde Türkiye'nin protokolleri onaylaması ve/veya sınırı açması olasıdır.

İkinci olarak Başbakan'ın ABD Kongresi'ndeki karar tasarılarından rahatsız olduğunu Başkan Obama'ya bildirmiş bulunduğu ve bu konuda anlayışla karşılandığı anlaşılmaktadır.

Son olarak, Başbakan Türkiye Ermenileri ve Türkiye'de çalışan Ermenistan vatandaşları için yapılanları Başbakan Obama'ya anlatmıştır. (Bunlar, çok kısa olarak, Türkiye'deki bazı Ermeni kiliselerinin devlet tarafından

21 "Clinton'a 3 Açık Mesaj" *Hürriyet*, 4 Nisan 2012.

22 "Sınır Açılıp İlişkiler Başlarsa Sorunlarımız da Çözülür" *İhlas*, 26 Mart 2012.

onarılması, bazı mallarının Ermeni vakıflarına geri verilmesi ve Türkiye’de çalışan Ermeni vatandaşlarının çocuklarına eğitim olanağı sağlanmasıdır.)

2. Ermenistan Parlamento Seçimlerinde Türkiye ile İlişkiler ve Karabağ Sorunu

Ermenistan parlamento seçimleri sırasında Türkiye ile ilişkilerden nispeten az bahsedildiği görülmüştür. Bu, esas itibariyle, Azerbaycan ile ilişkiler için de geçerlidir. Bu durumun nedeni, söz konusu ilişkilere önem verilmemesi değil, bu konuda partiler arasında ciddi bir görüş ayrılığı bulunmamasıdır. Diğer bir deyimle, herkesin bir Ermeni soykırımı olduğuna, Türkiye’nin bu soykırımı tanınması, ilgililere tazminat vermesi ve malları iade etmesi gerektiğine inandığı bir ortamda tartışılacak bir konu bulunmamaktadır. Aynı husus Karabağ sorunu için de geçerli olup, kimse Karabağ’ın Azerbaycan’a bağlanmasını savunmadığı için Karabağ sorunu da pek ele alınmamıştır.

Bu iki konuya en fazla değinenin Ter-Petrosyan olduğu görülmüştür. Adı geçen, Wikileaks belgelerine dayanarak, hükümeti Türkiye’nin tarihçiler komisyonu önerisini ve ayrıca Karabağ konusunda Madrid prensiplerini kabul etmekle suçlamıştır. Oysa Ermenistan, tarihçiler komisyonu önerisini kabul etmemiştir. Karabağ konusunda, tam metni açıklanmamış olan Madrid prensiplerini bütünüyle kabul ettiğini söylemek zordur.

Seçim kampanyasında fazla değinilmemiş olmakla beraber, partilerin seçim programlarında soykırım iddiaları konusunun ele alınmış olduğu anlaşılmaktadır.

Cumhuriyetçi Parti, 1915’in 100. yılının yaklaştığı bir dönemde soykırımın uluslararası düzeyde tanınması için halkın birliğinin gerekli olduğunu ileri sürmekte ve tanınma ve kınanma hususunda çabalarını sürdüreceğini belirtmektedir.

Müreffeh Ermenistan, Miras ve Ermeni Milli Kongresi partileri soykırımın uluslararası ortamda tanınmasına büyük önem verdiklerini belirtmekte, aynı zamanda Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin önkoşul olmadan normalleşmesi ve sınırın açılması konularının da önemine işaret etmektedirler.

Kanun Devleti Partisi de soykırımın uluslararası düzlemde tanınmasını dile getirirken Türkiye ile önkoşul olmadan, iyi komşuluk ilişkileri kurulmasına önem vermektedir.

Seçimlerde oyların % 0,37’sini almış olan Ermenistan Demokratik Partisi

Ermenistan'ın yasal taleplerinin reddedilmesi pahasına Türkiye ile ilişki kurulamayacağını ifade etmiştir. Yasal taleplerin ne olduğu açıklanmamıştır.

Oyların % 0,2'sini almış olan Birleşmiş Ermeniler Partisi, Ermeni soykırımı iddialarının tanınmasının önemini vurguladıktan sonra Türkiye ile Ermenistan arasındaki günümüz sınırlarını saptayan 1921 Moskova ve Kars Antlaşmalarının gözden geçirilmesini istemiştir.

Oyların % 1,5'ini toplamış olan Ermenistan Komünist Partisi, Türkiye ile herhangi bir ilişki kurulmasına kesinlikle karşı olduğunu bildirmekte ve dünyanın Ermeni soykırımını tanınmasını istemektedir.

Türkiye ile ilişkiler konusunda özel bir yeri olan Taşnak Partisi ise Başkan Wilson'un 1920 yılında Sevr Antlaşması için çizdiği ve günümüz Türkiye'sinden yaklaşık 120.000 km²'yi Ermenistan'a bırakan sınırların yasallığını sorgulayacak hiçbir belge imzalanmamasını ve Ermenistan'ın Türkiye ile olan protokollerden imzasını çekmesini istemektedir.

Seçimleri izlemek amacıyla Erivan'a giden bazı Türk gazeteciler Türkiye ile ilişkiler hakkında bazı Ermeni siyaset adamlarıyla görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Bu kişilerden en önemli gördüğümüz bir kaçını, çok kısa olarak, aşağıda veriyoruz:²³

Samvel Nikoyan (Meclis Başkanı): Soykırımın tanınması Ermenistan'ın güvenliği için gereklidir. (Bu görüş gerek Ermenistan'da gerek Diaspora'da yaygındır. Ancak soykırım savının tanınmasıyla Ermenistan'ın güvenliği arasında nasıl bir bağ kurulduğu anlaşılamamaktadır.) Türkiye'nin Azerbaycan ile yakın ilişkiler içinde olması, ona destek vermesi Ermenistan'da korku yaratmaktadır. Tarih komisyonu önerisi, güneşin doğudan doğup doğmadığını yeniden keşfetmeye çalışmak gibidir. 1915'te ne olduğunu hepimiz ailelerimizden dinledik. Protokollerin ön koşulsuz olarak (Karabağ sorununa bağlanmadan) hayata geçirilmesi gerekiyor. Türkiye, Ermeni sorununa Karabağ açısından bakıyor. Ekonomik ilişkileri Gürcistan üzerinden yürütüyor.

Galust Sahakyan (İktidardaki Cumhuriyetçi Parti Grup Başkanı): Türkiye Osmanlı gibi düşünüyor. Abdülhamit'in, Jön Türklerin fikirlerini sürdürüyor. 1915'te ne olduğunu anlamak için tarihçilere ihtiyaç yok. Bizim için ortak tarih komisyonu eğitim, kültür, sanat, tarih gibi alanlarda ortak çalışmalar yapabileceğimiz, gençlere dostluk aşıl原因an tarih kitapları yazacak bir komisyondur. Türkiye demokratikleşiyor. Soykırımı dile getirenler de var. Diğer partiler "Türkiye önce soykırımı tanıсын daha sonra bu ülkeyle ilişki

23 "Obama'ya 24 Nisan Uyarısı" *Stargazete.com*, 14 Mayıs 2012.

kurulsun” diyorlardı. Biz ise önce ilişkiler başlayabilir, sonra sorunlar çözülebilir diyoruz. Karabağ konusunda geri adım atmıyoruz. Soykırım ve Karabağ meselesi bizim için Türkiye ile ilişkilerin kurulmasından daha önemli. Türkiye büyük devlet, Türkler büyük millet, ama Azeriler öyle değildir. Karabağ’daki Azeri sayısı 150 binin üzerine hiç çıkmadı. Azerbaycan, SSCB tarafından yaratılmış yapay bir ülkedir. Tarihî kaynaklarda Azerbaycan yok, ama milattan önceye ait eserlerde Ermenistan vardır; alfabeti, mimarisi vardır, Azerilerin yoktur. Soykırımın tanınmasının ardından toprak talebi gelmesi doğaldır. Doğu Anadolu’da savaşta ölen Türklerle (Ermeni mezalimi sonucunda ölen Türkler mi?) planlı bir şekilde devlet tarafından öldürülen Ermenilerin durumu aynı değil. Ermeniler tehciye zorlandı.

Vartan Oskanyan (Eski Dışişleri Bakanı): Ortak tarih komisyonunun gerekliliğine inanmıyorum. Bu, bizim çok iyi bildiğimiz tarihi sil baştan araştırmak demek. Çalışmaların hepsi 1915’i soykırım olarak tanımlıyor. Önce ilişkilerimizi normalleştirelim. Türkiye, Karabağ’ı Ermenistan sınırının açılmasından daha önemli ve öncelikli bulduğunu gösterdi. Türkiye herhangi bir adım atmıyacak, Karabağ meselesi çözümlenmeden sınırlar açılmayacak. Kısa zamanda bir çözüm görmüyorum.

Raffi Hovannisyan (Ermenistan’ın ilk Dışişleri Bakanı ve Miras Partisi Başkanı): 1915’te sadece insanlarımızı kaybetmedik, aslî vatanımızı da kaybettik. Evlerimizi, kiliselerimizi, geleneklerimizi, yaşam kültürünü kaybettik. Bu işin sorumlusu Jön Türkler ve Avrupalılar. Bu sorun iki halk için de büyük yük. Bunu aşmalıyız. Protokollere karşıyım. Bence asıl olan Türkiye-Ermenistan ilişkileridir, Karabağ ikincil önemdedir. Biz soykırımdan sonra o kadar çok şey kaybettik ki, sadece Karabağ’ı koruyabildik. Biz Türkiye ile birlikte AB üyesi, Avrupa değerlerinin parçası olmak istiyoruz. Türkiye toplumunda küçük bir değişim var ama ana akım değişmiyor, siyaset değişmiyor.

Giro Manoyan (Taşnak Partisi Sorumlusu): Bize göre iki toplum arasında sorun yok. Sorun Türkiye devletinin soykırımı yok saymasında. Türkiye’nin soykırımı kabul edip etmemesi bizim için güvenlik meselesi (neden?). Osmanlılarla Türkiye Cumhuriyeti’ni ayırmak doğru değil. Kemalistlerin, Jön Türklerin devamı olduğunu düşünüyorum. Protokollerde Ermeniler için yeni bir şey yok. Ermenistan hükümeti imzalamakla hata etti, imzasını geri çekmeli.. İki taraf da önkoşulsuz olarak diplomatik ilişkilere başlamalı, sınır açılmalı ve iki ülke arasındaki sorunlar uluslararası normlara göre çözümlenmeli. O kadar çok şey kaybettik ki Karabağ’dan vazgeçemeyiz.

Yukarıda sözlerinden örnekler verdiğimiz beş kişiden ikisi, Nikoyan ve Sahakyan, aynı partidedir. Diğer üç kişi ise ayrı partilerdendir. Buna

rağmen Türkiye ile ilişkiler ve soykırım savı üzerindeki görüşleri neredeyse aynıdır. Diğer yandan bu görüşler Türkiye’de çok büyük bir çoğunluğun görüşlerine aykırıdır. Bu durum Türkiye ile Ermenistan arasındaki sorunların neden çözülemediğini açık bir şekilde göstermektedir.

3. Türkiye’nin Bazı Girişimleri

Türkiye-Ermenistan Protokolleri’nin imzalanmasından hemen sonra Türkiye’nin bu belgelerin onaylanmasını Karabağ konusunda önemli gelişmeler olmasına bağlaması, buna karşılık Ermenistan’ın, Anayasa Mahkemesi kararıyla Protokollerin içeriğini boşaltması, iki ülkenin, normal ilişki kuramamasının yanında bir gerginlik dönemine girmelerine neden olmuştur. Halen ilişkilerin protokollerin imzalanmasından önceki döneme göre daha kötü olduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda değindiğimiz gibi özellikle iç siyaset nedenleriyle Ermenistan, Türkiye’den, meselâ sınır kapısının tek taraflı olarak açılması gibi, önemli bir taviz almadan tutumunu değiştirmek niyetinde görülmemektedir. Türkiye ise, yine yukarıda belirttiğimiz gibi, **Başbakanın** ağzından, bir politika değişikliğine hazır olmadığını ifade etmiştir. O zaman, bugünkü durumun daha süreceği sonucuna varılmaktadır.

*Türk-Ermeni ilişkilerinin
Türkiye-Ermenistan
ilişkilerinden ibaret
olmadığı görülmektedir.*

Yakından bakıldığında Türk-Ermeni ilişkilerinin Türkiye-Ermenistan ilişkilerinden ibaret olmadığı görülmektedir. Gerçekten de gündemde Türkiye-Diaspora ilişkileri ve Türkiye Ermenilerinin durumu da vardır. Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde ilerleme sağlanamaması karşısında Türkiye’nin bu saydığımız iki alanda daha aktif olmaya çalıştığı görülmektedir.

a. Türkiye Ermenilerinin bazı sorunlarının çözümü çabaları

Bu konuda her şeyden önce Türkiye Ermenilerinin Türk-Ermeni veya Türkiye-Ermenistan sorunsalının bir parçası olmadığını belirtmek gerekmektedir. Ancak, bu cemaatin bazı sorunlarının Ermeni diasporası ve bizzat Ermenistan tarafından büyütülmesi ve Türkiye’ye karşı bir propaganda aracı olarak kullanılması olasılığı vardır. Fakat bunun ötesinde Türkiye Ermenilerinin, vatandaş sıfatıyla, sorunlarının devlet tarafından çözümlenmesini beklemeleri en doğal haklarıdır. Söz konusu sorunlar hakkında bu yazı çerçevesinde ayrıntılı bilgi vermemiz olası değildir. Özetle bu sorunların Ermeni Vakıf malları, Türkiye’de Ermenilere ait dinî

ve diğer eserlerin onarılması ve okullara ilişkin bazı sorunları kapsadığını söyleyebiliriz. .

Türk Hükümeti bu sorunların çözümü sürecine Van'daki Ahtamar Kilisesi'nin onarım kararını almakla başlamıştır. Bilindiği üzere, bu kilise onarılmasından sonra müze olarak açılmıştır. Ayrıca burada yılda bir kez olsun dinî ayin de yapılmaktadır. Başta Diyarbakır'daki olmak üzere bazı Ermeni kiliselerinin onarımı sürmektedir.

İkinci olarak Hükümet, 2001 yılında bir Kanun Hükmündeki Kararnameyle çeşitli nedenlerle el konmuş olan gayrimüslim vakıflarına ait bazı malların geri verilmesini kararlaştırılmıştır. Bu konudaki yönetmeliğin yürürlüğe 1 Ekim 2011'de yürürlüğe girmesiyle 10 Rum, 9 Ermeni, 3 Musevi, 2 Süryani, 1 Keldani ve 1 Bulgar cemaatine ait olmak üzere 26 vakıf tarafından 78 adet gayrimenkulün geri verilmesi için başvuruda bulunmuş olup²⁴ iade işlemleri başlamıştır. Böylece gayrimüslimlerin en önemli şikâyetlerinden biri çözüm yoluna girmiştir.

b. Türkiye'nin Diaspora Ermenileriyle Temas Kurma Girişimleri

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 23 Aralık 2011 tarihinde Ankara'da Büyükelçiler IV. Konferansı için yaptığı açılış konuşmasında²⁵ Diaspora kavramının değiştirilmesi gerektiğini, dini ve mezhebi ne olursa olsun, Anadolu topraklarından göçmüş her bireyin Türkiye'nin diasporası olduğunu, o nedenle nerede bir Ermeni varsa gidip konuşmanın, ortak tarihi ele almanın önemli olduğunu, 10 asır Ermenilerle beraber yaşadığını ama 20. yüzyılın başlarında bazı sömürgecilerin aramıza fitne soktuğunu onlara anlatarak Ermenilerin kalbinin kazanılmasına işaret etti.

Diğer yandan bazı Diaspora Ermenileriyle temasların başlamış olduğuna dair bazı haberlere rastlandı.²⁶

Bir Ermeni gazetesi,²⁷ Diaspora Ermenilerinin Türk kutlama günlerine ve diğer faaliyetlere davet edilmelerinin, Ermeniler tarafından düzenlenen faaliyetlere katılmalarının, Türkiye aleyhtarı hisler benzeyen Ermenileri Türkiye'ye davet etmelerinin, Ermeni diplomatlarla iyi ilişkiler

24 "Azınlık Cemaatleri Vakıflarından 78 Taşınmaz Gayrimenkul için Başvuru"
<http://www.hristiyangazete.com/2012/04/azinlik-cemaatleri-vakiflarindan-78-tasinmaz-gayrimenkul-icin-basvuru/>

25 "Dışişleri Bakanı Sn. Ahmet Davutoğlu'nun IV. Büyükelçiler Konferansı Açılış Konuşması, 23 Aralık 2011"
http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sn_-ahmet-davutoglu_nun-iv_-buyukelciler-konferansi-acis-konusmasi_-23-aralik-2011.tr.mfa

26 *Milliyet*, 12 Nisan 20012.

27 "Sassounian: Turkey's Foreign Minister in Search of 'soft ' Armenians" *The Armenian Weekly*, 10 Nisan 2012.

geliştirmelerinin, Ermeni soykırım iddiaları konusunda Türkiye'nin tutumunu açıklamak için konuşmalar yapmalarının, yerel bilim adamlarıyla temas kurmalarının, Türkiye'ye komşu ülkeler diplomatlarına soykırım konusunda Türkiye'nin tutumunu anlatmalarının, Türkiye'nin tarihçiler ortak komisyonu önerisini savunmalarının, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinin önemini belirtmelerinin ve Karabağ sorununun çözüme kavuşmasının Türkiye-Ermenistan ilişkileri için de yararlı olacağını vurgulamalarının Türk diplomatlarına talimat verilerek kendilerinden istendiğini yazdı.

Aynı kaynak Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Mart 2012'de Washington'da, Los Angeles ve çevresinde bazı Ermenilerle, Türkiye-Ermenistan uzlaşması konusunda görüşmeler yaptığını ve bu kişileri Türkiye'ye davet ettiğini de belirtti.

Bu gelişme ABD Diaspora Ermenilerinde telaş yarattı. Bir yazıda, Türklerin davetlerinde yer almayı kabul eden Ermenilerin para veya şöhret peşinde olabilecekleri ya da iyi niyetli olabilecekleri, ancak saf oldukları, bu hareketlerinin yol açabileceği sonuçları düşünmeleri gerektiği belirtildi. Ayrıca Türk hükümetinin, bu temasları Türkler ve Ermeniler arasında bir uzlaşma olduğuna dair izlenim yaratmak için kullanabileceği, o nedenle sadece Ermeni resmî makamlarının ve Ermeni liderlerin Türk diplomatlarıyla görüşmesi gerektiği ileri sürüldü.²⁸

Son olarak Washington'da bazı Türklerle diyalog yanlısı Ermeniler, HasNa adını taşıyan bir kuruluşta görüşmeler yaptılar.²⁹ HasNA yönetim kurulu üyesi Ömer Taşpınar, bu vesileyle yaptığı konuşmada, Türk-Ermeni ihtilafının uzun vadede çözümünü adına tek gerçekçi ümidin 'halktan halka' giden yol olduğunu vurguladıktan sonra Ermenilerin 1915 olaylarından, Türklerin ise Osmanlı'nın parçalanmasından dolayı 'travma' yaşadığına işaret etti ve tarafları bu travmaları körükleyecek davranışlardan uzak durmaya çağırdı. Bir kısım Ermenilerin 'soykırım'ı kabul ettirip ardından tazminat ve toprak talep edeceği yönünde verdiği işaretlerin Türkiye'deki 'tehdit algısı'nı pekiştirdiğine işaret eden Taşpınar, diyalogun, ilk aşamada, soykırımı kabule açık Türklerle 1915'i Yahudi soykırımı Holokost'a benzetmeyen Ermeniler arasında başlayabileceğini söyledi.

Taşpınar'a salondaki bazı Ermenilerden sitemkâr ve eleştirel yorumlar gelmiş olmakla beraber HasNa mensubu Harput asıllı Amerikalı Ermeni Mary Anne Kibarian, halklar arası diyalogu desteklediğini ve soykırımın kabulünün buna ön şart koşulmaması gerektiğini söyledi. Ticaret yoluyla

28 Aynı kaynak

29 "Uzlaşmacı Ermenilerle Türkler, Washington'da buluştu" *Zaman*, 14 Nisan 2012.

halklar arası angajmanın önemine işaret eden Kibarian, Türkiye-Ermenistan sınırının açılmasını istedi.

ABD'deki en önemli Ermeni kuruluşu olan Taşnak eğilimli Armenian National Committee of America ile, daha ziyade varlıklı Ermenileri temsil eden Armenian Assembly of America bu konuda şimdilik sessiz kalmayı tercih ettiler. Buna karşın Amerikan Ermenilerinin en fazla okuduğu gazeteci/ yazar Harut Sassounian Türkiye'nin bu girişime karşın, ABD'deki

Diaspora Ermenileriyle doğrudan ilişki kurmak bir iyi niyet göstergisidir. Diğer yandan diaspora Ermenilerinin bazı önyargılarının ve aşırı tutumlarının aşılmasına katkıda bulunacak bir harekettir. Kısa zamanda sonuç almak çok zor olsa da bu yolu izlemeye devam etmekte yarar vardır.

başlıca Ermeni kuruluşlarının ortak bir strateji ve Türkiye'den yapılacak talepler listesi hazırlamalarını önerdi. Ayrıca, Türkiye'nin diaspora içinde ayrılık yaratmasını önlemek üzere, hiçbir Ermeni kuruluşunun veya şahsiyetinin Türkiye ile ayrı müzakerelere girmemesi gerektiğini ileri sürdü. Diğer yandan diaspora temsilcilerinin Ermenistan ve Karabağ liderleriyle Türkiye'ye karşı izlenecek tutumu koordine etmelerini istedi.³⁰

Diaspora Ermenileriyle doğrudan ilişki kurmak bir iyi niyet göstergisidir. Diğer yandan diaspora Ermenilerinin bazı önyargılarının ve aşırı tutumlarının aşılmasına katkıda bulunacak bir harekettir. Kısa zamanda sonuç almak çok zor olsa da bu yolu izlemeye devam etmekte yarar vardır.

4. Türkiye-Ermenistan İlişkilerini Canlandırma Çabaları

Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi halen Türkiye-Ermenistan ilişkileri, duraksamanın da ilerisinde bir tür gerginlik dönemine girmiş bulunmaktadır. Bunun başlıca nedeni Ermenistan'ın halen bir seçim atmosferi içinde bulunmasıdır. 6 Mayıs'ta yapılan Parlamento seçimlerinden sonra şimdi önümüzdeki yıl Şubat ayında yapılacak olan Başkanlık Seçimleri beklenmekte ve bu dönem içinde, Türkiye-Ermenistan protokollerinin imzalanmasının baş sorumlusu olarak görülen Başkan Sarkisyan'ın Türkiye ile ilişkileri düzeltmek için herhangi bir girişim yapmayacağı anlaşılmaktadır. Diğer yandan Sarkisyan'ın, taviz vermiş görünmemek için Karabağ Sorununda da pasif kalması beklenmektedir. Türkiye'nin Protokollerin T.B.M.M. tarafından onaylanması için Karabağ

30 "How Should the Diaspora React to the Turkish Overtures" The *Armenian Weekly*, 23 Mayıs 2012. Harut Sassounian.

sorununda önemli ilerlemeler olmasını şart koştuğu düşünüldüğünde halen iki ülke ilişkilerinin tam bir çıkmaz içinde bulunduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu arada içinde bulunulan bu durağan durumun Türkiye'nin lehine olmadığı, 2015 yılının yaklaştığı ve bu yıldönümü münasebetiyle Ermenilerin yapacağı çeşitli etkinliklerin Türkiye'ye zarar vereceği, o itibarla beklemeden Türkiye'nin bazı önlemler alması gerektiği şeklinde Türk basınında bazı yazılar görülmektedir.³¹ Diğer yandan Türkiye'nin bu konuda neler yapabileceğine dair bazı öneriler Türk basını veya yazarlarından değil, ABD Dışişleri ile en azından Cumhuriyetçiler döneminde, yakın temasları olduğu bilinen David L. Phillips'ten gelmiştir.

Adı geçen, 2 Mart 2012 tarihinde Kolombiya Üniversitesi İnsan Hakları İncelemeleri Enstitüsü tarafından yayımlanan, kısa adı "Diplomatik Tarih: Türkiye-Ermenistan Protokolleri"³² olan incelemesinin "İleriye Giden Yol" başlığını taşıyan son bölümünü iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi için neler yapılabileceğine dair önerilerine ayırmıştır.

Phillips geçmiş yıllarda Türkiye-Ermenistan ilişkileri ve Ermeni Sorunu konularında kendisinden hayli bahsettirmiş bir kişidir. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın teşviki ile 2001 yılında bazı Türk ve Ermeni şahsiyetlerinden oluşan "Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu"nu kurmuş ve bu Komisyon'un 2004 yılında dağılana kadar başkanlığını (moderatörlüğünü) yapmıştır. Söz konusu Komisyon'un, vaktiyle önemli mevkiler işgal etmiş kişilerden oluşmakla beraber, resmî bir yönü yoktu; diğer bir deyimle üyeleri Türkiye veya Ermenistan hükümetlerini temsil etmiyorlardı. Bu Komisyon, Amerikalıların "Track Two" (İkinci Yol) denen, resmî olmayan kişi veya sivil toplum örgütlerinin bir araya gelerek bazı uluslararası sorunların çözümüne katkıda bulunmak veya kolaylaştırmak usulünün bir uygulamasıydı. "Track Two" görüşmelerinin, kültürel, bilimsel, sportif ve hatta ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için yararlı sonuçlar verdiği görülmüştür. Ama ciddi siyasi görüş ayrılıklarının bulunduğu hallerde bu tür görüşmelerin olumlu bir sonuca ulaşması, diğer bir deyimle hükümetlerin başaramadığını yapması, son derecede zordur. Nitekim Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu da bu süreci yaşamıştır.

31 Türkiye'de bu akımın öncülüğünü Mehmet Ali Birand Çekmektedir. Adı geçen bu konuda *Hürriyet* gazetesinde yayımlanan şu yazılara bakınız: "Gelin geçmişimizle kendimiz hesaplaşalım..." *Hürriyet*, 26 Ocak 2012; "ABD raporu: Ermenistan ile ilişkiler açılmalı..." *Milliyet*, 2 Mart 2012; "Kendimizi Soykırıma Teslim Ediyoruz" *Milliyet*, 24 Nisan 2012.

32 *Diplomatic History: The 2009 Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations between the Republic of Armenia and the Republic of Turkey and the 2009 Protocol on the Development of Bilateral Relations between the Republic of Turkey and the Republic of Armenia*. Columbia University, Institute for the Study of Human Rights in collaboration with the Future of Diplomacy Project, Harvard Kennedy School, March 2012.

Söz konusu Komisyon'un sonunu getiren olay, Phillips'in önerisi üzerine, 1948 BM Soykırım Sözleşmesi'nin 1915 olaylarına uygulanıp uygulanmayacağına, özel bir hukuk kuruluşu olan ICTJ'e (Geçiş Hukuku Uluslararası Merkezi) sorulması olmuştur. Bu Merkez verdiği cevapta 1948 Sözleşmesi'nin geriye dönük uygulanamayacağını, bu nedenle de Türkiye'den tazminat ve toprak talep edilemeyeceğini bildirmiş öte yandan, kendisine sorulmamış bir konuya değinerek eğer BM Sözleşmesi geriye dönük olarak uygulansaydı 1915 olaylarının soykırım olacağını ileri sürmüştü. Bu cevap, aynı zamanda, Türkiye'nin Ermeni soykırım iddialarını tanınması karşılığında Ermenilere tazminat ödememesi ve toprak vermemesi gibi bir anlam da taşıdığından özellikle Komisyon'un Türk üyelerinin itirazını çekmişti. Diğer yandan, Komisyona üye vermeyen Taşnak Partisi, toprak taleplerini dikkate almayan bu cevaptan hiç memnun olmamış ve Alfred de Zayas adında bir hukukçuya 1948 Sözleşmesi'nin geriye dönük olarak uygulanacağına dair bir rapor yazdırmıştı. İki tarafta da memnuniyetsizlik uyandıran bu olaydan, haklı olarak, Phillips sorumlu tutulmuş ve Komisyon, başka üyelerle devam etme imkânını da bulamayınca, dağılmıştır.

Komisyon'un görüşmeleri gizli idi. Phillips 2005 yılında *Unsilencing the Past* (Geçmişin Sessizliğini Bozmak veya Geçmiş İfşa Etmek) başlıklı bir kitap yazarak Komisyondaki görüşmeleri açıklamış ve bazı üyeleriyle hesaplaşmaya çalışmıştır.

Bu arada, Başkan Bush'un 2005 ve 2006 yıllarında 24 Nisan mesajlarında ICTJ'in hazırladığı raporun iki taraf arasında uzlaşmaya doğru kayda değer bir adım olduğunu belirtmiştir. Böylelikle Phillips aracılığı ile ortaya atılan "soykırımı tanıma karşılığında tazminat ödememe ve toprak vermeme" formülünün ABD Hükümetince de desteklendiği ve belki de ilham edildiği anlaşılmıştır.

Gerek Türkiye ve gerek Ermenistan Hükümetleri ise kendi kontrollerinde olmayan "Track Two" faaliyetlerinden uzak durmayı yeğlemişlerdir.³³

Phillips'in yukarıda bahsettiğimiz bu yılın Mart ayı başında yayımlanan "Diplomatik Tarih: Türkiye-Ermenistan Protokolleri" başlıklı incelemesinin son bölümünde yer alan hayli ayrıntılı önerilerini, özüne dokunmadan, biraz kısaltarak ve daha iyi anlaşılması için bazı başlıklar altında toplayarak, aşağıda veriyoruz:

33 Türk Ermeni Uzlaşma Komisyonunun çalışmaları, ICTJ'nin raporu ve bu çerçevede David L. Phillips'in faaliyetleri hakkında geçmiş yıllarda Dergimizde geniş bilgi verilmiştir. Bu konuda bakınız: *Ermeni Araştırmaları* Sayı 2, s. 15-22; Sayı 3, s. 23-25; Sayı 4, s. 15-18; Sayı 16-17, s. 57; Sayı 20-21, s. 49-51; Sayı 25, s. 14 ve Sayı 33-34, s. 51.

a. Sivil Toplum Faaliyetlerinin Arttırılmasına İlişkin Öneriler

Phillips'in önerilerinin başında, kendisinin uzmanlık alanına giren, "track two" faaliyetleri, diğer bir deyimle Türkiye ve Ermenistan'ın sivil toplum örgütleri ve meslek kuruluşları arasında yapılacak temaslar gelmektedir. Phillips hükümetler düzeyinde ilerleme olmadığı bir dönemde "track two" faaliyetlerini gerekli görmektedir. Adı geçen, bu konuda yeterli fon olmadığından yakınmakta ve Avrupa Birliği'nin bu faaliyetlere katılarak bir "Türkiye-Ermenistan Fırsat Fonu" kurmasını istemektedir. Ayrıca bazı faaliyetleri finanse etmiş olduğu anlaşılan İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın da bir track two Uygulamalarını Gözden Geçirme Konferansı düzenlemesini öne sürmektedir.

Phillips'in sivil toplum örgütleri faaliyeti hakkındaki somut önerileri şu şekilde özetlenebilir:

1. Sivil toplum örgütleri iyi komşuluk ilişkilerini belirten ve beraberce çaba gösterecek alanları saptayan bir "Dostluk Antlaşması" tasarısı hazırlamalıdır.
2. Diğer bir öneri ise, iki ülkenin düşünce kuruluşlarının, Türklerin Ermenilere, Ermenilerin Türklere karşı sosyal davranışı hakkında bir kamuoyu yoklaması yapması ve bunun sonuçlarının track two alanındaki faaliyetleri, gelecek için politika saptanması ve hükümetler arası temaslar için kullanılmasıdır.

b. Ekonomik İşbirliği İçin Öneriler

1. Türkiye ile Ermenistan arasında, Ani'de Arpaçay üzerindeki köprünün, Türkiye'deki Ermeni kültürel varlığının sembolü olarak onarılması ve en azından turizm için açılması,
2. Kars'ta, halk tarafından istenmediği belirtilerek yıkılan "İnsanlık Anıtı"nın "Türkiye-Ermenistan uzlaşmasının sembolü olarak" Türk ve Ermeni sanatçılarının katkılarıyla yeniden yapılması,
3. Türk ve diğer uzmanları çekmek amacıyla, meselâ kanserle ilgili araştırmalar için, Ermenistan'da "Mükemmellik Merkezleri" açılması ve Ermenistan'ın, bilimsel toplantılar için burayı ziyaret edecek Türklere vize kolaylığı göstermesi,
4. Kişiler arasındaki ve ticari alandaki temasların arttırılması için Erivan ile Van arasında charter seferlerinin arttırılması ve bu amaçla THY'nin Erivan'da bir büro açması,

5. Ankara'nın, hacı kabileleri ve kültürel turlar için, Ermeni turistlerini taşıyan otobüslere sınırı açması,
6. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı çerçevesinde 200 Ermeni kamyonunun Türkiye'den geçişine izin verilmiştir. Ermeni kamyonlarının Türkiye'ye mal taşımalarına da izin verilmesi,
7. Türkiye'nin, Ermenistan sınırındaki illerinin ekonomik kalkınmasına yardım için, Ermenistan'dan elektrik ithal etmesi,
8. Ermenistan'ın Türkiye sınırındaki Kazak kentinde, endüstri parkı ve serbest ticaret bölgesinden oluşan bir "Nitelikli Endüstri Bölgesi" kurulması. Bu bölgede üretilecek malların ABD'ye gümrük vergisi ve kota olmadan girmesi,
9. Türkiye'nin Internet için kullanılan "fiber optik" kablosu Kars'a kadar uzanmaktadır. Bu kablonun Ermenistan tarafından kullanılması olanakları araştırılması

c. Hükümetler arası Temasların Canlandırılması İçin Öneriler

1. Phillips yukarıda değindiğimiz ICTJ raporunda varılan sonucun (Türkiye'nin soykırım iddialarını tanınmasına karşılık tazminat ödememesi ve Ermenistan'a toprak vermemesi) hükümetler arası temaslar ve iki ülkenin uzlaşmasına ilişkin yol haritası için kullanılmasını öne sürmektedir.
2. Diğer ve önemli bir öneri, iki ülkenin aralarındaki sınırı tanımları ve açmalarıdır. Bunun için 1921'de imzalanan Moskova ve Kars Antlaşmalarının yükümlülüklerini teyit eden notalar teati edilmelidir. Böylelikle, malların sınırdan serbestçe geçmesi de sağlanacaktır. Nota teatisi, bu konuda parlamento kararı alınmasını gereksiz kılmaktadır.
3. Van depremine Ermenistan'ın yaptığı yardımdan esinlenerek, acil haller için Türkiye ve Ermenistan'ın işbirliği yapması sağlanmalıdır.
4. Tehcir edilen Ermenilerin ahfadına (torunlarına) Türk vatandaşlığı kazanma hakkı verilmelidir.
5. Başbakan Erdoğan'ın Dersim isyanında ölenler için af dilediği dikkate alınarak ve zamana ve koşullara bağlı olmak üzere, Ermenilerin acıları için de özür dilemesinin Türkiye'nin çıkarına olacağı belirtilmektedir.

6. Türkiye'nin önerisi olan Ortak Tarih Komisyonu ele alınmadan önce, arşiv araştırmaları konusunda metodoloji üzerine yoğunlaşacak ve Türk, Ermeni ve uluslararası uzmanlardan oluşacak bir araştırma komisyonu kurulmalıdır.
7. Türk ve Ermeni uzmanlardan kurulacak bir ortak komite (Türkiye'de) restore edilecek eser ve yerleri saptamalıdır.
8. Osmanlı Ordusunda görev yapan Ermenilerin rolünü belirtmek üzere bir sergi açılmalıdır.
9. Tehcir edilen Ermenilere, onları saklamak, barındırmak gibi yollarla yardım etmiş olan "Dürüst Türkler" in ismi Erivan'daki Ermeni Soykırım Müzesinde teşhir edilmelidir.
10. Obama Hükümeti Türk ve Ermeni ortak çıkarlarını birlikte ele alan yeni yaklaşımları saptamak için bir siyaset araştırması yapmalıdır. Bu arada ABD'nin Ermeni soykırım iddialarını tanınmasının iki tarafı uzlaşmaya götüren koşulları yaratıp yaratmayacağı da tartışılmalıdır.
11. Türk Ceza Kanununun 301. maddesi kaldırılmalıdır.
12. Phillips'in önerilerinden biri de Azerbaycan'ı ilgilendirmektedir. Buna göre Bakü, Karabağ konusunda çözüm için gerekli iradeyi göstermediği takdirde, Minsk Grubu eş başkanları Azerbaycan'ın bu engelleyici davranışını açıkladıktan sonra müzakereleri askıya almalıdır.
13. Başbakan Erdoğan, insanlık adına, idari bir emirle Türkiye-Ermenistan sınırını açtırmalı ve hatta Protokollerin T.B.M.M.'ce onaylanmasını sağlamalıdır. Bu âlicenaplık İslâm ilkelerine uygundur, ayrıca Atatürk'ün "Yurtta Barış, Dünyada Barış" idealinin gerçekleşmesine de hizmet etmektedir.

Phillips'in Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesine yardım edebileceğini ifade ettiği bu önerilerinin incelenmesinden şu sonuçlar çıkmaktadır:

İlk olarak, adı geçenin, kısaca "track two" denen sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine gereğinden fazla önem verdiği görülmektedir. Hükümetlerarası temasların olmadığı veya asgariye indiği bir sırada sivil toplum örgütleri arasındaki temasların artırılması, esasta doğru bir düşünce olmakla birlikte, iki ülke arasında başta soykırım iddiaları, sınırların dokunulmazlığı ve Karabağ sorunu nedeniyle ciddi anlaşmazlıklar

bulduğu bir dönemde, sivil toplum örgütleri tarafından yapılacak faaliyet ve girişimlerden önemli sonuçlar alınması güçtür.

Bu çerçevede, Phillips'in önerdiği gibi "track two" çalışmaları sonucunda bir "Dostluk Anlaşması" tasarısı hazırlanması, ilke olarak mümkün ise de, iki ülke hükümetlerinin ne yetkisi ne de sorumluluğu bulunan kişi ve/veya kuruluşlarca hazırlanan metinleri kabul etmeleri beklenmemelidir.

Bu itibarla "track two" görüşmelerinin daha mütevazı sorunlarla ilgilenmesi ve özellikle kültürel, bilimsel, sportif ve ekonomik konular üzerinde yoğunlaşması halinde başarı olasılığı artabilir.

Hükümetlerarası temasların olmadığı veya asgariye indiği bir sırada sivil toplum örgütleri arasındaki temasların artırılması, esasta doğru bir düşünce olmakla birlikte, iki ülke arasında başta soykırım iddiaları, sınırların dokunulmazlığı ve Karabağ sorunu nedeniyle ciddi anlaşmazlıklar bulunduğu bir dönemde, sivil toplum örgütleri tarafından yapılacak faaliyet ve girişimlerden önemli sonuçlar alınması güçtür.

Phillips'in önerileri incelendiğinde, bunların neredeyse tamamının Ermenistan'ın lehine olduğu görülmektedir. Aracılık yapan bir kişinin, mümkün olduğu kadar "tarafsız" kalması gerektiği açıktır. Oysa Phillips, Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu çalışmalarında olduğu gibi, bir kez daha Ermenileri tatmin edecek öneriler ileri sürmekte ancak böyle yaparak bunların Türkiye tarafından dikkate alınması olasılığını azaltmaktadır.

Bilindiği üzere Türkiye-Ermenistan Protokolleri Karabağ sorunu nedeniyle yürürlüğe girememekte ve iki ülke arasındaki sınır kapalı olmaya devam etmektedir. Phillips'in önerdiği gibi Arpaçay üzerindeki köprü'nün onarılarak, en azından turizm için kullanılması, hacı kabileleri ve kültürel turlar için Ermeni turistlerini taşıyan otobüslere sınırın açılması, Erivan ve Van arasında charter seferlerinin başlatılması ve Ermeni kamyonlarına Türkiye'ye mal taşıma izninin verilmesi gibi hususlar gerçekleştiği takdirde sınır büyük ölçüde açılmış olacak, diğer bir deyimle protokoller bir tür "by pass" işlemiyle, kısmen de olsa, yürürlüğe konacaktır.

Türkiye'nin doğu illerinin enerjiye ihtiyacı bulunduğu, Ermenistan'ın da elektrik satabilecek durumda olduğu, o nedenle böyle bir alışverişin gerçekleşmesinin iki ülke ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunabileceği gibi, daha ziyade Ermeni/Amerikan kaynaklı bazı spekülasyonlar vardır. Phillips de bunları tekrarlamaktadır. Ancak yakından bakıldığında,

Ermenistan'ın elektrik üretmek için güvenilir kaynaklara sahip olmadığı görülmektedir. Başlıca kaynak olan Metzamor nükleer santrali çoktan ömrünü tüketmiş olup, onarılması için sık sık kapatılmaktadır. Elektrik üretmek için diğer kaynaklar olan petrol ve doğal gaz ise Ermenistan tarafından ithal edilmektedir. Bazı güvenlik sorunları nedeniyle Gürcistan üzerinden yapılan ithalat zaman zaman kesilmektedir. Bu durumda Ermenistan'dan elektrik alındığı takdirde sorunlar yaşanması kaçınılmazdır.

Phillips'in hükümetler arası temasların canlandırılması başlığı altında ileri sürdüğü görüşlerin bir kısmı, değil bu temasları canlandırmak, bunlar üzerinde ısrar edildiği takdirde temasların daha baştan akamete uğramasına neden olacak niteliktedir.

ICTJ'nin meşhur Türkiye'nin soykırım iddialarını kabul etmesine karşılık tazminat ödememesi ve Ermenistan'a toprak vermemesi formülü Türkiye'nin şimdiye kadar izlediği ve bundan sonra da izlememesi için bir neden olmayan politikasına tamamen terstir. ABD'nin soykırım iddialarını tanıdığı takdirde bunun zamanla iki tarafı uzlaşmaya götürebileceği gibi bir düşüncenin ise, Türkiye'de gerek hükümetlerin gerek kamuoyunun ABD soykırım tasarılarına gösterdiği büyük tepki hatırlandığında, gerçekleşme olasılığı yoktur. Başbakan Erdoğan'ın Dersim olayları için özür dilemesinin Ermeniler için de yapılması önerisi Birinci Dünya Savaşı sırasında sadece Ermenilerin sıkıntı çektiği gibi yanlış ve çok yaygın bir kanıya dayanmaktadır. Bu savaş sırasında 518.000 Müslüman sivilin Ermeni çeteleri tarafından katledildiği, bir süre önce yayımlanan Osmanlı resmî belgeleriyle ortaya konmuştur. O itibarla, Ermeniler ve onları destekleyenler "adil bir hafıza" ya sahip olmadıkları sürece Türkiye-Ermenistan ve Türkler ile Ermeniler arasında gerçek anlamda bir barışmanın mümkün olmayacağı ortadadır.

Phillips Karabağ konusunda da gerçekçi değildir. Azerbaycan bu sorunu çözmek için gerekli iradeyi göstermediği takdirde, diğer bir deyimle Ermenistan'a taviz vermediği takdirde, Minsk **Grubunun** müzakereleri askıya almasını önermektedir. Günümüzde Azerbaycan'ın Türkiye ile birlikte Minsk Grubuna yönelttiği eleştiriler dikkate alındığında bu Grubun kendisini etkisizleştirmesinden şikâyetçi olacakları zannedilmemektedir.

Phillips'in önerileri içinde en olumlusu, Türkiye ve Ermenistan'ın aralarındaki sınırı tanımlarına ve açmalarına dair olanıdır. Bunun nota teatisiyle yapılabileceğini ve ayrıca bir parlamento kararına ihtiyaç olmadığını söylemektedir. Bu teknik olarak mümkündür. Ancak iki ülke arasındaki sınırın Karabağ sorununda bir ilerleme sağlanamadığı için kapalı kalmaya devam ettiğini unutmuşa benzemektedir.

Son olarak Phillips, Başbakan Erdoğan'dan, idari bir emirle, "insanlık namına" Türkiye-Ermenistan sınırını açtırmasını ve Protokollerin T.B.M.M. tarafından onaylanmasının sağlanmasını istemektedir. Ancak Türkiye Başbakanının ülkesinin yıllardan beri izlediği politikaları terk ederek ve Azerbaycan ile ilişkileri göz ardı ederek Ermenistan'a böyle bir hediye vermesinde ne yarar bulunduğu anlaşılamamaktadır.

Phillips'in önerilerinin esas itibariyle Ermeni görüşlerini yansıttığı, bu nedenle bir bütün olarak kabulüne ve uygulanmasına olanak bulunmadığı kanısındayız. Belki içlerinde siyasi niteliği olmayan bir kaç üzerinde (mesela Kars'taki fiber optik kablosunun Ermenistan'a uzatılması gibi), Ermenistan halen içinde bulunduğu seçim ortamından çıktıktan sonra durmak mümkün olabilir.

Bu konuda son olarak Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkileri canlandırmak hususundaki önerilerin sadece Phillips'ten gelmediğini de belirtelim. Amerikalı bir Ermeni olan, Erivan'da Bölgesel Araştırmalar Merkezi Direktörü olan ve bu sıfatla son yıllarda birçok kez Türkiye'ye gelen Richard Giragosyan, alınabilecek önlemleri şöyle sıralamaktadır:

- Gürcistan'daki Türkiye Büyükelçiliği'nin Erivan'da temsilcilik açması
- Sınırın, belirli bir süreyle (ayda bir gün ?) tırlar için ve ayrıca tur (turizm) otobüsleri için açılması
- Türk Hava Yolları'nın Erivan'da bir ofis açması

Giragosyan, bu taleplerin Türk yetkililerine iletildiğini ve değerlendirilmekte olduğunu söylemiş, ayrıca 2015'in Türkiye için bir baskı oluşturduğunu, bu nedenle Türk Hükümetinin bu adımlardan bazılarını atabileceğini ifade etmiştir.³⁴

Burada dikkat çeken nokta, bu tür önerilerin dolaylı bir yolla protokolleri kısmen uygulamaya koymayı amaçladıklarıdır. Nitekim, Tiflis'teki Türkiye Büyükelçiliği'nin Erivan'da ofis açması diplomatik ilişki kurmak anlamına gelecek, sınırın belli süreyle veya belli günlerde tırlar ve turist otobüsleri için açılması, tam olarak açılmasına giden bir yol oluşturacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye halen protokollerin T.B.M.M.'de tasdik edilmesini ve uygulanmaya başlamasını Karadağ sorunda olumlu ve önemli

34 "Sınırlar Ayda Bir Gün Açılabilir" *Taraf*, 27 Nisan 2012.

gelişmelerin gerçekleşmesine bağlamış olduğuna göre, yukarıda saydığımız önerilerin, Türkiye'nin bu politikasını kısmen olsun değiştirmesini sağlamak için ileri sürülmüş olduğunu söylemek mümkündür.

II - ABD VE ERMENİ SORUNU

ABD, Ermeni Sorunu konusunda en aktif ülke olmaya devam etmektedir. Amerikan Hükümeti, Türkiye'nin stratejik konumunun yanında, Orta Doğu ülkeleri üzerindeki etkisi nedeniyle de ülkemiz ile iyi ilişkiler içinde olma çabası içindedir. Görüldüğü kadarıyla ABD Kongresinin büyük çoğunluğu da bu politikayı benimsemekte ve desteklemektedir. Buna karşın, Kongre'nin iki meclisinde de, ABD'nin çıkarlarına aykırı da olsa, aşırı Ermeni görüşlerini savunan, çoğunluktan çok uzak olmakla beraber, küçümsenmeyecek sayıda bir grup bulunmaktadır.

*Amerikan Hükümeti,
Türkiye'nin stratejik
konumunun yanında,
Orta Doğu ülkeleri
üzerindeki etkisi
nedeniyle de ülkemiz ile
iyi ilişkiler içinde olma
çabası içindedir.*

Aşağıda yaklaşık 2011 yılının sonundan günümüze (Mayıs 2012) ABD'de Ermeni sorunu konusundaki başlıca gelişmeleri özetleyeceğiz:

1. Başkan Yardımcısı Joe Biden'ın Türkiye'yi Ziyareti

ABD Hükümetinin Türkiye ile olabildiğince iyi ilişkiler içinde olma arzusu 2011 yılının Aralık ayı başında Başkan Yardımcısı Joe Biden'ın Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında belirgin bir şekilde kendini göstermiştir.

1973'den beri senatör olarak Kongre'de bulunan Biden, özellikle Senato'nun Dış İlişkiler Komitesi'nin Başkanı olduğu dönemde Ermeni iddialarını çekincesiz bir şekilde desteklemişti. Başkan Yardımcısı olduktan sonra da, Başkanın politikasına açıkça ters düşmemeye çaba göstererek, ılımlı bir şekilde aynı çizgiyi korumaya çalışmıştır.³⁵ Bu arada Biden'ın geçmişte Rum Lobisine de yakın olduğunu ve Yunanistan ile Kardak gibi krizlerin çıkmış olduğu 90'lı yıllarda Başbakan Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile açıkça tartıştığı da bilinmektedir.³⁶

35 Bu konuda Ermeni Araştırmaları Dergisinin şu sayılarına bakılabilir: Sayı 23-25, s. 18; Sayı 30, s.26; Sayı 31, s. 27; Sayı 32, s. 37 ve 40

36 "12 Yılda Biden'e Ne Oldu ?" *Hürriyet*, 7 Aralık 2011.

Biden'in ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Gül ve Başbakan Erdoğan ile yaptığı görüşmelerde Irak'taki durum ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, ayrıca PKK konusu üzerinde durulmuştur. İran ve nükleer silahlar konusu da görüşmelerde önemli yer tutmuştur. Suriye'deki durum ile Türkiye-İsrail ilişkilerine, Mısır'daki seçimlere, Libya, Kosova ve Bosna konularına da değinilmiştir. Biden, Rum lobisinin etkisi altında kalmaya devam ederek, Heybeliada'daki Rum Ruhban Okulu'nun yeniden açılması umudunu ifade ederken, Türkiye'de azınlık mallarının iadesi konusunda atılan adımları övmüştür.³⁷

Görüşmelerde fazla bir yer tutmadığı anlaşılan Ermeni sorunu konusunda ise Türkiye ile Ermenistan arasında ilişkilerin normalleştirilmesi kapsamında atılan adımların yavaşlamasından endişe duyduğuna³⁸ ve Türkiye'nin protokoller konusunda gelecek aylarda adım atabileceğini umduğuna³⁹ dair basında haberler çıkmıştır.

Biden'in bu sözleri ABD'nin Türkiye-Ermenistan ilişkileri konusundaki politikasını yansıtmaktadır. Bu politika şöyle özetlenebilir: ABD, Türkiye'nin Türkiye-Ermenistan protokollerinin T.B.M.M. tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesini Karabağ sorununda önemli gelişmeler olmasına bağlamasını uygun görmemektedir. Ancak Türkiye'nin de kendi kamuoyunun tutumunu ve Azerbaycan ile ilişkileri görmezden gelerek protokolleri onaylamasının ve özellikle sınır kapısını açmasının mümkün olamayacağını da anlamaktadır. Diğer yandan Ermenistan'ın Parlamento ve Başkanlık seçimleri döneminde Karabağ konusunda aktif olmayı istememesi, Türkiye'nin tutumuna eklendiğinde ortaya durağan bir durum çıkmakta, bunun da Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi sürecini olumsuz etkilemesinden endişe edilmektedir.

ABD, bu durumunun sakıncalarını olanaklar ölçüsünde giderebilmek üzere Türkiye ile Ermenistan arasındaki temasların sürdürülmesini ve Türk sınırının bazı hallerde geçici olarak açılmasını istemekte, ayrıca kamuoylarının birbirlerine yaklaşmasını kolaylaştırmak üzere, iki ülke sivil toplum örgütlerinin birbirleriyle temas etmesini teşvik etmektedir.

Buna karşın ABD Hükümeti, Türkiye'nin en önemli talebini yerine getirebilmek için, Kongre'de Ermeni soykırım iddialarının kabulünü öngören veya başka alanlarda Türkiye'yi yermeye çalışan girişimlere karşı çıkmaktadır. Bu çerçevede, aşağıda Hillary Clinton'a yöneltilen eleştiriler

37 "Erdoğan'dan ne İstedi?" *CNN Türk*, 4 Aralık 2011.

38 "Eskiden Sevmez di, Şimdi Türkiye'ye Aşık" *Milliyet*, 3 Aralık 2011.

39 "Erdoğan'dan ne İstedi?" *CNN Türk*, 4 Aralık 2011.

bahsinde görüleceği üzere, soykırım iddialarının tarihçiler ve diğer uzmanlar tarafından incelenmesine karşı olunmadığı da anlaşılmaktadır.

2. Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Ilena Ros-Lehtinen'in Beyanları

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız üzere ABD'nin şu sıralarda genel olarak Orta Doğu ile ilgili konularda Türkiye'nin işbirliğine ihtiyaç duymasının ve bu çerçevede iki ülke arasında hayli düzelmiş görünen ilişkilerin, Kongre'yi ve bu arada muhalefette bulunan Cumhuriyetçileri de etkilemiş olduğu görülmektedir. Diğer yandan, Kongre'nin Cumhuriyetçi üyeleri arasında da Ermeni görüşlerini destekleyenler olmakla birlikte, bunların sayısı Demokratlara nazaran, yaklaşık 1/3 oranında azdır.

Aralık ayı başında Türk-Amerikan Birliği ile Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonunun işbirliği ile Washington'da gerçekleştirilen bir toplantıda ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nin Cumhuriyetçi Başkanı İlena Ros-Lehtinen, 1915 olayları hakkında, bunların bir trajedi olduğunu ancak bu katliamlara tarihsel bir tanımlama getirilmesinin çok hassas bir konu olduğunu ve bu tanımlamayı Kongre'nin belirlemeye çalışmasının uygun olmadığını düşündüğünü, bu meselenin en iyi şekilde doğrudan Türkiye ve Ermenistan tarafından ele alınabileceğini, bu bağlamda Türk ve Ermeni tarihçilerin bu trajik olayları gözden geçirmesi yönündeki teklifi kuvvetle desteklediğini söylemişti.⁴⁰ Ros-Lehtinen, ayrıca, Türkiye ile ABD arasındaki bağların kalıcı değerinin güçlü bir destekçisi olduğunu yineleyerek, ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nin başkanı olarak, bu önemli bağı güçlendirmek ve nesiller boyunca da güçlü kılmak için çalışacağını vurgulamıştı.

Burada dikkati çeken husus Ros-Lehtinen'in 1915 olaylarının tanımlanmasının, diğer bir deyimle soykırım olup olmadıkları hususunun Kongre'de belirlenmeye çalışılmasını uygun görmemesi ve bu sorunun Türk ve Ermeni tarihçileri tarafından ele alınmasını desteklemesidir. Adı geçenin bu tutumu, Türkiye'nin görüşlerine tamamen uymaktadır.

3. ABD Ermenilerinin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'u Eleştirmesi

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un 26 Ocak 2012 tarihinde kendisine yöneltilen bir soruya verdiği cevap Diaspora Ermenilerinin kendisini şiddetle eleştirmesine yol açtı. Bu soru, Fransa'nın Ermeni soykırım

40 "Dünya'yı Şaşıratan Ermeni Çıktışı" *Kanal A Haber*, 2 Aralık 2011.

iddialarını reddedenlerin cezalandırılması hakkında bir kanun kabul ederken ABD'nin 1915 olaylarını neden soykırım olarak kabul etmediği şeklindeydi.

Bayan Clinton, cevabında önce ifade özgürlüğüne değinerek ABD'nin en büyük güçlerinden birinin, ifadeleri suç kapsamında saymaması olduğunu söyledi ve Amerika'nın ifadenin suç sayıldığı bir yoldan asla yürümeyeceğini ekledi. Sonra sorunun esasına inerek bu konuyu (soykırım iddiasını) her zaman siyasi olmaktan çok tarihsel bir tartışma olarak gördüğünü söyledi. Ayrıca tarihsel konuları çözmek için hükümet gücünü kullanmaya çalışmanın çok tehlikeli bir kapıyı açmak olacağını de belirtti. Diğer yandan ABD Dışişleri Bakanı fikirlerin serbest dolaşımının, akademik toplumun ve artık çok gelişmiş olan iletişimin bu tür tartışmalar için doğru forum olduğunu ifade ederek meselenin bu yolla çözüleceğini umduğunu söyledi.⁴¹

Bayan Clinton'un bu sözleri üzerinde durmamız gerekmektedir. Adı geçen, önce soykırım iddialarını reddedenlerin cezalandırılmasını öngören Fransız yasasını açıkça eleştirmiş ve ABD'de böyle bir yasa olamayacağını vurgulamıştır. İkinci ve daha önemli olarak soykırım iddialarını siyasi değil tarihî bir tartışma olarak nitelendirmiş, bu tartışmanın bilimsel yollarla yürütülmesinden ve sonuçlandırılmasından yana olduğunu belirtmiştir. Bayan Clinton böylelikle soykırım iddialarının tarihî bir tartışma değil siyasi bir konu olduğunu ısrarla belirten Ermeni görüşlerine karşı çıkmıştır. Bu vesileyle, Ermeni çevrelerinin ileri sürdüğü gibi, soykırım iddiaları tarihî bir tartışma değil de günümüzün bir sorunu olarak kabul edilirse bu sorunun çözümü için tehcir edilen Ermenilerin mirasçılarına Türkiye'de kalan malların geri verilmesi, ayrıca tazminat ödenmesi ve Türkiye'den Ermenistan'a bir miktar toprak verilmesi gibi konuların ele alınması gerekecektir. Oysa tarihî tartışmalardan bu gibi sonuçlar çıkmamaktadır.

Diğer yandan ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Francis Ricciardone, kendisine yöneltilen bir soruya cevaben Türk ve Ermeni tarihçilerin bir araya gelmeleri gerektiğini belirtmiştir.⁴²

ABD Dışişleri Bakanının bu sözlerine Ermeni kuruluşları derhal tepki göstermişlerdir. Bu ülkedeki iki büyük Ermeni kuruluşundan biri olan Armenian Assembly of America'nın İcra Direktörü Byan Ardouny Başkan Obama'ya bir mektup göndererek Hillary Clinton'u şikayet etmiş ve ardından seçim kampanyası sırasındaki sözleri hatırlatılarak Başkan'dan

41 "Siyasi Güç, Tehlikeli Kapı" *Hürriyet*, 28 Ocak 2012.

42 "Türk ve Ermeni Tarihçiler Artık Bir Araya Gelsin" *Milliyet*, 1 Şubat 2012.

Ermeni soykırımını kesin bir şekilde tanımasını istenmiştir.⁴³ (Başkan Obama, bu mektuba kendisi değil Hillary Clinton aracılığıyla cevap vermek suretiyle memnuniyetsizliğini belirtmiştir). İkinci ve en büyük kuruluş olan Taşnak kökenli Armenian National Committee of America İcra Direktörü Ara Hamparyan ise Clinton'un bilim adamlarına çağrıda bulunmasının, bilim adamlarının büyük çoğunluğunun Türkiye'nin soykırımı inkâr politikasına karşı oldukları düşünüldüğünde, Clinton'ın bu çağrısı kendisinin, Obama'nın veya Biden'in bu suçu tanımak için verdiği sözler dururken dikkati başka yöne çevirmek için yapması nedeniyle acı bir tablo olduğunu belirtmiştir.⁴⁴

Adı geçen kuruluşun başkanı Ken Hachikian ise 9 Şubat 2012 tarihinde Bayan Clinton'a uzun bir mektup göndererek, 26 Ocak'da Ermeni soykırımı için "tarihsel bir tartışma" demesini protesto etmiş ve bu deyimın doğru olmadığını, ayrıca manen yaralayıcı olduğunu ifadeyle kendisinin (Clinton'un), Başkan Obama'nın ve Başkan Yardımcısı Biden'in birçok kez ifade ettiği ve Soykırım Bilim Adamları Uluslararası Birliği'nin de teyit ettiği gibi Ermeni soykırımının çözümlenmiş bir sorun olduğunu iddia etmiştir. Diğer yandan Clinton'un Ermeni sorununun soykırım olup olmadığınıın saptanması için yeni incelemelere ihtiyaç duyulduğuna dair önerisini utanç verici olarak nitelendirmiş ve bu öneriyi Ankara'nın soykırım suçunun gerçek ve adil bir çözüme kavuşmasını önleme gayretlerini teşvik edeceğini belirtmiştir. Hachikian bu mektubunda, Ermeni görüşlerini savunmak üzere Bayan Clinton'a on soru yöneltti.⁴⁵

Clinton bu uzun mektuba 1 Mart 2012 tarihinde verdiği cevabın tam metnini,⁴⁶ giderek artan Ermeni eleştirilerine karşı ne gibi argümanlar kullandığını göstermesi bakımından, biraz kısaltarak aşağıda veriyoruz:

Başkan Obama 24 Nisan 2011'de, Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerinde 1,5 milyon Ermeni'nin katledilmesini veya ölümlerine yürümesini, yirminci yüzyılın en kötü mezalimlerinden biri olarak anmıştır. Ben de 2010 yılında Ermenistan'a yaptığım ziyarette bu trajedide hayatını kaybedenlere saygıda bulunmak için Erivan'daki Soykırım Anıtını ziyaret ettim. Başkan da yaptığı açıklamada 'Tarih bize acılarıyla dolu geçmişimizi tanırsak ve daha iyi yarınlar için birlikte anlayış köprüleri inşa edersek ülkelerimizin daha güçlü olacağını öğretiyor' dedi. Başkan'ın bu politikasına destek olmak için, Ermenistan ve Türkiye'ye yaptığım çağrılarını sürdürüyorum. İki

43 Armenian Assembly of America, Press Release, 2 Şubat 2012

44 "ANCA Condemns Clinton Complicity in Genocide Denial" *The Armenian Weekly*, 17 Ocak 2012.

45 "ANCA: Ten Questions For Hillary Clinton" *Asbarez*, 9 Şubat 2012.

46 "Ermeni Lobisi Clinton'a 'Soykırım Dedirmedi'" *CNN Türk*, 8 Mart 2012..

ülke, bu korkunç olayların üstesinden sadece birlikte çalışarak ve gerçekleri kabul ederek gelebilirler.

Benim Ermeni ve Türk yetkililerle devam eden diyaloglarıma ilaveten ABD, Ermenistan ve Türkiye’de ortak tarihlerini kabul edip ileriye dönük girişimlerde bulunmaya yönelik atılan cesur adımları desteklemeye devam edecektir. İnancımıdır odur ki, onların gayretleri her iki ülke halkı ve bölge için daha refah ve barış dolu bir geleceğin temel taşları olacaktır.

Bayan Clinton’un Temsilciler Meclisi Dışişleri Faaliyetleri Tahsisler Alt Komitesi’nde yaptığı bazı açıklamalardan yararlanarak Temsilciler Meclisi üyesi Adam Schiff, bazı diğer üyelerle birlikte, kendisini bu konuda sıkıştırmak istemiştir. Clinton, 26 Ocak’taki ifadelerinin Fransız Parlamentosundaki kanunla ilgili olduğunu bildirmiş ve konunun esasını Başkan Obama’nın 24 Nisan mesajları çerçevesinde cevaplandırmıştır.

Bu arada Adam Schiff ve Robert Doyle (bu kişiler ABD’nin soykırım iddialarını tanınmasına dair Temsilciler Meclisine verilen H.Res.304 sayılı kararın ortak sunucusudurlar) Hillary Clinton’a gönderilmek üzere kaleme aldıkları bir mektubu Temsilciler Meclisi üyelerinin imzasına açmışlardır. Bu mektupta, özetle, Ermeni soykırımının tarihî bir tartışma olarak nitelendirilmesine karşı çıkılmakta ve bu “suçun” tamamen belgelenmiş olduğu ve daha önce Bayan Clinton, Başkan Obama ve Başkan Yardımcısı Biden tarafından kınanmış bulunduğu belirtilmektedir. Ermeni soykırımını açık bir sorun olarak takdim etmenin Türkiye’nin utanç verici politikasının ABD tarafından teşvik edilmesi olduğu bildirilen mektupta Amerikan Hükümeti’nden, 24 Nisan’dan yararlanarak, soykırımı açıkça tanınması istenmektedir.⁴⁷ Bu mektubu 61 Temsilciler Meclisi üyesi imzalamıştır.⁴⁸

Mektubu imzalayan Temsilciler Meclisi üyelerinin 46’sı Demokrat, 15’i Cumhuriyetçidir. Söz konusu 61 Temsilciden yarıya yakını (26 kişi) Kaliforniya’dandır. New York, New Jersey ve Massachusetts eyaletlerinde altışar temsilci mektubu imzalamıştır. Diğer imzacılar Illinois (4 kişi), Rhode Island, Maryland, Michigan ikişer kişi, Florida, Iowa, Arizona, Ohio, Pennsylvania, Minnesota ve Virginia birer kişidir. Bu bilgilerden şu sonuçlar çıkmaktadır. Önce mektup Temsilciler Meclisi üyelerinin % 14’ü tarafından imzalanmış olmakla, 435 sandalyesi olan Temsilciler Meclisi’nin mutlak çoğunluğundan (218 kişi) çok uzaktadır. Ayrıca mektubu imzalayanlar, başta Kaliforniya olmak üzere Ermenilerin yoğun olarak

47 “Over 60 Reps. Press Clinton to Disavow Dismissal of Genocide” *The Armenian Weekly*, 29 Şubat 2012.

48 “60 U.S. Representatives Urge Clinton to Disavow Genocide Statement” *The Armenian Reporter*, 10 March, 2012.

oturdukları eyaletlerdendirler. 35 eyaletten mektubu imzalayan olmamıştır. Sonuç olarak şu anda Temsilciler Meclisinde Ermeni çıkarlarını destekleyenlerin sayısının nispeten az olduğu ve bunların bazı eyaletlerde yoğunlaştığı söylenebilir.

Diğer yandan ABD'deki Ermeni basınının da Bayan Clinton'u şiddetle eleştirmekte olduğu görülmüştür. Aşırı görüşleriyle bilinen ve herkese ne yapmasını gerektiğini söylemekle tanınan ve çok okunan bir yazar olan Harout Sassounian, Hillary Clinton'un Senatör olduğu dönemde soykırım konusunda Ermeni görüşlerini desteklemiş olduğunu ancak Dışişleri Bakanı olduktan sonra unutkanlık hastalığına yakalandığını, oysa olayların değişmediğini ve Bayhan Clinton'un Ermeni toplumuna hakaret eden ifadeleri nedeniyle istifa etmesi gerektiğini yazmıştır.⁴⁹ Ermenistan'da yayınlanan bir Taşnak gazetesi olan *Largir*'in köşe yazarı İgor Muradyan ise Bayan Clinton'u "Etekli Talat Paşa" olarak nitelendirmiştir.⁵⁰

4. Kongre'de Karar Tasarıları

ABD Kongresi'nde, özellikle Başkan Obama döneminde Ermeni görüşlerini destekleyenlerin sayısının azalması Ermeni taraftarları yeni bir strateji arayışına götürmüştür. Bu stratejinin, Rum Lobisi ile işbirliği yapılması ve ABD'de sayıları hayli fazla olan dindarların desteğini sağlayabilmek üzere Türkiye'deki Hıristiyanlara ilişkin bazı sorunların ortaya atılması olduğu görülmektedir. "Mavi Marmara" olayından sonra ABD Musevilerinin de bu strateji içinde yer alması akla gelmekteyse de Musevilerin Ermenilere her zamankinden daha fazla bir desteği gözlemlenmemiştir.

Bu strateji çerçevesinde geçen yıl ve bu yıl Temsilciler Meclisi ile Senato'ya sunulan Karar tasarıları tarih sırasıyla şunlardır:⁵¹ (H.RES." Temsilciler Meclisi'ne, "S.RES." Senato'ya sunulan tasarıları ifade etmektedir. Bu tasarılar ortak sunucu olanların sayısı, tasarıların kabul edilme şansı hakkında bir fikir vermektedir. Bu sayı zaman içinde değişebilmektedir. Aşağıda verilen ortak sunucu sayıları 14 Mayıs 2012 tarihi itibarıyla.

a. 3 Mart 2011 tarihli ve H.RES.180 sayılı Karar Tasarısı

İstanbul Rum Patrikhanesi'nin haklarına ve dinî özgürlüklerine saygı gösterilmesi

49 "Clinton Should Resign for Making Offensive Remarks" *The Armenian Weekly*, 14 Mart 2012.

50 "Talat Pasha in Skirt" *Largir*, 20 Nisan 2012.

51 2011'de sunulan karar tasarıları hakkında Ermeni Araştırmaları Dergisinin 39 sayısında (sayfa 25-34) ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Ortak sunucu sayısı 23

- b. 24 Mayıs 2011 tarihli ve S.RES. 196 sayılı Karar Tasarısı

Heybeliada'daki Ruhban Okulu'nun koşulsuz olarak ve daha fazla gecikmeden açılmasının kolaylaştırılması

Ortak sunucu sayısı 5

- c. 14 Haziran 2011 tarihli ve H.RES.304 Karar Tasarısı

Ermeni Soykırımı hakkındaki Birleşik Devletler kayıtlarının teyidi
(soykırım iddialarının ABD tarafından tanınması)

Ortak sunucu sayısı 90

- d. 15 Haziran 2011 tarihli ve H.RES.306 sayılı Karar Tasarısı

Türkiye'nin, ülkesindeki Hıristiyan eserlerini korunması ve el konmuş kilise mallarını iade etmesi

Değiştirilmiş bir şekli 13 Aralık 2011 tarihinde kabul edilmiştir.

- e. 20 Aralık 2011 tarihli ve H.RES. 506 sayılı Karar Tasarısı

Heybeliada'daki Ruhban Okulu'nun koşulsuz olarak ve daha fazla gecikmeden açılmasının kolaylaştırılması. Yukarıda b. maddesindeki tasarının aynıdır.

Ortak sunucu sayısı 27

- f. 19 Mart 2012 tarihli ve H.RES.399 sayılı Karar Tasarısı

Ermeni soykırımı hakkındaki Birleşik Devletler kayıtlarının teyidi
(soykırım iddialarının ABD tarafından tanınması) Yukarıda c. Maddesinde

Söz konusu tasarının biraz değiştirilmiş şeklidir.

Ortak sunucu sayısı 12

- g. 8 Mart 2012 tarihli ve S.RES.392 sayılı Karar Tasarısı

Türkiye'nin, ülkesindeki Hıristiyan eserlerini koruması ve el konmuş kilise mallarını iade etmesi. Yukarıda d. Maddesinde söz konusu olan ve 13 Aralık

2011 tarihinde kabul edilen tasarının aynıdır. Bu kez aynı metnin Senato tarafından da kabul edilmesinin istendiği anlaşılmaktadır.

Ortak sunucu sayısı 2.

Bu karar tasarılarından biri hariç, diğerleri için bir oylama yapılmadı. Bu durum, tasarıların, sunuldukları tarihten bu yana, kabul edilme şansının bulunmadığını göstermektedir. İçinde bulunduğumuz bu seçim yılında, normal koşullarda, böyle bir şansın belirme olasılığı zayıftır.

Ermeni lobisini bir şekilde tatmin etmek için olmalı, 2011 yılı sonunda bu tasarılarından birisi değiştirilmiş bir şekilde kabul edilmiştir. Söz konusu tasarı, yukarıda değindiğimiz 15 Haziran 2011 tarihli ve H.RES.306 sayılı, Türkiye'nin ülkesindeki Hıristiyan eserleri korumasına ve el konmuş kilise mallarını iade etmesine ilişkin tasarıdır. İçinde, Türkiye'deki Hıristiyanların çoğunun kasıtlı olarak imha edildiğine dair bir ifade de bulunan tasarı, son on iki yıldır kabulüne uğraşılan, fakat başarılı olunamayan soykırım iddialarının kabul tasarısına yedek olmak üzere verilmiştir. Dinî özgürlükler konusunda çok duyarlı olan Amerikan kamuoyunun desteğiyle, bu tasarının daha kolay kabul edilebileceği düşünülüyor ve bu takdirde dolaylı olarak Ermeni soykırım iddialarının da kabul edilmiş olacağı hesaplanıyordu. Gerçekten de, tasarı içindeki "kasıtlı olarak imha" soykırımı eşdeğer bir anlam taşıyordu. Tasarı 20 Temmuz 2011 tarihinde Dışişleri Komitesi'nde kabul edildi.⁵² Ancak yukarıda değindiğimiz, soykırımı çağrıştıran ifadeler nedeniyle Temsilciler Meclisi'nin tamamı tarafından kabul edilmesinin güç olacağı anlaşılınca tasarının sadece son bölümünün (işlem bölümünün) kabulü yolunda Temsilciler Meclisi'nin ilgili üyeleri arasında bir mutabakata varıldı. Bu şekilde 14 Aralık 2011 tarihinde Temsilciler Meclisi'nce kabul edilen tasarı, özetle Türkiye'nin:

- a. Her türlü dinî ayırimcılığa son vermesini,
- b. Her türlü ayinin, dinî eğitimin, dinî personel atamalarının, dinî toplantıların, sosyal hizmetlerin ve diğer dinî faaliyetlerin yapılmasına izin vermesini,
- c. Tüm kiliseleri ve diğer ayin yerlerini, manastırları, dinî okullarını, hastaneleri, dinî anıtları, dinî kutsal eşyayı, kutsal yerleri ve diğer

52 Aynı kaynak s.31

dinî malları ve ayrıca taşınır dinî eşyayı hak sahiplerine geri vermesini,

- d. Kiliselerin ve diğer ayin yerlerinin, manastırların, dinî okulların, hastanelerin, dinî anıtların, tüm dinî yapıtların muhafazasına, yeniden inşasına ve onarılmasına izin vermesini

istemektedir.

Kabul edilen metinde soykırım iddialarının, dolaylı olarak dahi, yer almamasına karşın bu işlem bölümünün Türkiye'yi eleştiren, hatta yeren bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Sanki Türkiye'de dinî ayrımcılık varmış gibi dinî ayrımcılığın her türüne son verilmesi istenmekte; sanki engel olunuyormuş gibi Türkiye'de kiliselerde ibadet yapılmasına, din eğitimi verilmesine, din adamı yetiştirilmesine engel olunmaması ileri sürülmekte; sanki hepsine el konmuş gibi tüm Hıristiyan ibadet yerlerinin, manastırların, okulların hastanelerin vs hak sahiplerine geri verilmesi ve ayrıca muhafaza edilmesi, yeniden inşa edilmesi ve onarımlarına izin verilmesi talep edilmektedir.

Özellikle Vakıflar Kanunu hükümlerine uyulmadığı için Türkiye'de bazı Hıristiyan mallarına el konmuş olduğu doğru olmakla beraber bunlar istisnadır. Din adamı yetiştiren Heybeliada Rum Ruhban Okulu'nun yeniden açılması ise, Türk eğitim mevzuatının tam olarak uygulanması ile mütakabiliyet çerçevesinde, Batı Trakya Türklerinin sorunlarının çözülmesi halinde mümkündür. Diğer yandan Barack Obama, Mart ayında Seul'de yapılan Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde Başbakan Erdoğan ile görüşmesinden sonra gazetecilere "Başbakanı Türkiye'de dinî azınlıkları koruma konusunda sarf ettiği çabalar için tebrik ettim. Büyükada Ruhban Okulu'nu yeniden açma kararını duymaktan çok memnun oldum"⁵³ demiştir. ABD Başkanının bu sözleri Türkiye'nin, ilke olarak, Heybeliada Ruhban Okulu'nu açma kararını almış olduğunu düşündürmektedir. Ancak Yunanistan'dan Batı Trakya Türklerinin sorunlarının çözümü için bir hareket gelmemesi, Ruhban Okulu'nun açılışını geciktirebilir.

Diğer yandan, Türkiye'deki Hıristiyan eserleri konusunda, son yıllarda Van'daki Ahtamar Kilisesi gibi, sanat değeri olan Ermeni ibadet yerlerinin restorasyonu gerçekleştirilmiş ve yılda bir kez dahi olsa ayine açılmıştır. Trabzon'daki Rum Sümela Manastırında da ayin yapılmasına izin verilmiş ve İstanbul'daki Rum Patrikhanesine bağlı ülke dışındaki bazı metropolitlere Türk vatandaşı olma hakkı tanınmıştır. Ayrıca 2011 yılının Ağustos ayında kanun hükmünde bir kararname ile, geçmişte yasal koşullar

53 "Atina'da Ruhban Okulu Heyecanı" *Hürriyet*, 27 Mart 2012.

yerine getirilmediği için el konan, çok sayıda dinî taşınmaz mal, sahiplerine iade edilmeye başlanmıştır. Bu uygulama Türkiye’de gayrimüslimlerce çok olumlu bulunmuş, yabancı çevrelerde de olumlu karşılanmıştır.

Bu arada, söz konusu karar tasarısının Temsilciler Meclisinde oylanması sırasında, salonda üç kişinin bulunduğu, bunlardan ikisinin lehte birinin aleyhte oy verdiği, böylelikle tasarının, 435 üyesi olan Temsilciler Meclisinde sadece iki oyla kabul edilmiş olduğu hatırlanması gereken bir olaydır.

Bu karar ve Temsilciler Meclisi’nin benzer kararları, Türkiye’nin egemenlik alanına giren konulara ilişkin olduğu için, hukuki bir sonuç doğurmamaktadır. Ancak Türkiye ve yönetimini karaladıklarında Türkiye aleyhindeki propagandaya hizmet etmektedirler. Ne var ki sadece iki oy aldığı için daha ziyade mizahi bir nitelik taşıyan söz konusu kararın herhangi bir propagandaya hizmet etmesi hayli zordur.

Bu karar ve Temsilciler Meclisi’nin benzer kararları, Türkiye’nin egemenlik alanına giren konulara ilişkin olduğu için, hukuki bir sonuç doğurmamaktadır. Ancak Türkiye ve yönetimini karaladıklarında Türkiye aleyhindeki propagandaya hizmet etmektedirler.

5. Başbakan Erdoğan’ın Başkan Obama ile Görüşmesi

Başbakan Erdoğan Mart ayında Seul’de yapılan Nükleer Güvenlik Zirvesi’nden yararlanarak Başkan Barack Obama ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmenin Heybeliada Ruhban Okulu’na ilişkin bölümüne yukarıda değindik. Ortak basın toplantısında gerek Obama gerek Erdoğan görüşmelerinde Ermeni sorununu ele aldıklarından bahsetmemişlerdir. Ancak Başbakan Erdoğan’ın sonradan Türk gazetecileriyle yaptığı konuşmada Ermeni sorununu ABD Başkanı’na açmış olduğu anlaşılmıştır.⁵⁴ Buna göre Başbakan’ın, olasılıkla Türkiye-Ermenistan protokollerinin tasdiki konusunu Karabağ sorununda ilerleme olmasına bağlayarak, Minsk Üçlüsü’nün arabuluculuğunun 20 yıldır sürdüğünü ancak bugüne kadar bir sonuç alınmadığını söylediği ve bir çözüme yanaşması için Türkiye’nin Azerbaycan, Minsk Grubu üyelerinin ise (ABD, Rusya ve Fransa) Ermenistan üzerinde çaba göstermesini önerdiği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan Başbakan’ın ABD Kongresine sunulan karar tasarıları için Başkan Obama’ya kongreleri ve meclisleri, yani siyasetçileri, tarihçilerin yerine koymamak gerektiğini, ABD’de iktidara Cumhuriyetçiler veya

54 26 Mart 2012 tarihli Milliyet, Hürriyet ve Zaman gazeteleri

Demokratlar gelse tasarılar bakımından durumun aynı olduğunu ve Ermeni konusunun her Nisan'da gündeme gelmemesi gerektiğini söylediği, Obama'nın ise Kongre'deki tasarılarından rahatsız olduğunu belli ettiği, basın haberlerinde yer almaktadır.⁵⁵

6. Başkan Obama'nın 24 Nisan Mesajı

Bilindiği gibi Amerikan başkanları, Bill Clinton'dan beri her yıl "Ermeni Anma Günü" olarak anılan 24 Nisan'da bir mesaj yayınladılar ve Türkiye'yi rencide etmemek için 1915 olaylarını soykırım olarak nitelemez, yerine yakın anlam taşıyan bazı sözcükler kullanırlar. Barack Obama, başkan adaylığı sırasında başkan olduğu takdirde soykırım sözcüğünü kullanacağını sözlü ve yazılı olarak ifade etmişti. Başkan olduktan sonra 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirmenin Türkiye ile ciddi sorunlar yaratabileceği kendisine anlatılınca güç durumda kalmış ve çıkar yolu Ermenice "büyük felaket" anlamına gelen ve aynı zamanda 1915 olayları için de kullanılan "Meds Yeghern" sözcüklerini 24 Nisan mesajlarında kullanmakta bulmuştu.

Bu yılki 24 Nisan mesajında da söz konusu sözcük yer almaktadır. 1915 olayları için "20. asrın en kötü mezalimlerinden biri ve tarifsiz acılar veren bir olay" gibi ifadeler kullanmakla ve 1,5 milyon kişinin hunharca öldüğü ileri sürülmekle adını koymadan, soykırımı dile getirmiş olmaktadır. Bu davranış, kendisine tarihin bu dönemi hakkında fikrini değiştirmedeğini (yani başkan adaylığı olduğu dönemdeki fikirlerini değiştirmedeğini) ileri sürme olanağını da vermekte, böylelikle Başkan adaylığı Obama ile Başkan Obama arasında bu konuda bir fark olmadığı ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Obama, bu yılki mesajında olayların tamamen, açıkça ve doğru bir şekilde tanınmasının herkesin yararına olduğunu, geçmiş olaylar tanınmadan geleceğe doğru ilerlenemeyeceğini belirtmek suretiyle, Türkiye'nin soykırım iddialarını tanıması gerektiğini ima etmektedir. Böyle yapmış bazı Türklerin takdir edildiği de bildirilmektedir.

Başkan Obama mesajının sonunda, geçen yıllarda da yapmış olduğu gibi, Amerikan Ermenilerine övgüler yağdırarak seçimlerde oylarını almaya çalışmaktadır.

Bu haliyle Başkan Obama'nın bu yılki mesajı, geçen yıllardaki mesajları gibi, yumuşak bir üslupla da olsa, esas itibarıyla Ermeni görüşlerini

55 Aynı kaynaklar

yansıtmaktadır. Ne var ki mesajın bu niteliği, soykırım sözcüğüne takılmış olan Ermenileri ve özellikle Taşnakları hiç memnun etmemiş ve bu kuruluşun ABD Başkanı Ken Hachikian, Başkan Obama'yı sert bir dille Türkiye'ye teslim olmakla ve Ermenilere verdiği sözü tutmamakla itham etmiştir.⁵⁶

Türk basınında ise haber bazında Başkan'ın soykırım sözcüğünü kullanmamış olmasından memnuniyet duyulduğu görülmüştür.

Dışişleri Bakanlığının bu konuda yaptığı açıklama ise tamamen ters bir nitelik taşımaktadır. Bu açıklamada Başkanın mesajının Ermeni görüşlerini yansıttığı, tarihî gerçekleri çarpıttığı, bu nedenle sorunlu bulunduğu ve esefle karşılandığı, iç siyaset kaygılarıyla yapıldığı, Türkiye-Ermenistan ilişkilerini normalleştirmeyi zorlaştırdığı, Türk-Amerikan ilişkilerine zarar verdiği, Amerika'nın Ermeni tarafını daha gerçekçi ve uzlaşmacı olması için cesaretlendirmesi gerektiği gibi hususlar yer almaktadır. Açıklamanın tam metni şudur:

No: 116, 24 Nisan 2012, ABD Başkanı Obama tarafından 24 Nisan vesilesiyle yapılan beyan hk.

ABD Başkanı Obama, 24 Nisan 2012 tarihinde yayınladığı mesajla, Türkler ile Ermeniler arasında ortak tarihlerinin acılı bölümüne ilişkin anlaşmazlıkta, bu sene de Ermeni görüşlerini yansıtan mesnetsiz bir yaklaşım ortaya koymuştur. Tarihî gerçekleri çarpıtan bu açıklamayı her bakımdan fevkalade sorunlu buluyor ve esefle karşılıyoruz.

İç siyaset kaygılarıyla yapılan ve tartışmalı tarihî olayları seçici bir adalet duygusuyla yorumlayan bu tür tek yanlı açıklamalar isabetsiz oldukları kadar, Türkiye ve Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesini de zorlaştırmaktadır.

ABD gibi önemli bir müttefikimize düşen, Türk-Amerikan ilişkilerine de zarar veren bu tür bir yaklaşımla sorunu daha da derinleştirmek değil, çözüme yönelik yapıcı katkılar sunmak ve bu bağlamda ortak tarih araştırmasından kaçınan Ermeni tarafını daha gerçekçi ve uzlaşmacı olmaya cesaretlendirmektir.

I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan acıların ortak olduğu ve döneme ilişkin hatıraların Türk halkı bakımından, en az Ermeniler için olduğu kadar hassasiyet taşıdığı da bilinmelidir. Tarihin yazımına

56 "ANCA Chairman: Obama Completed His Surrender to Turkey" *PanArmenian.Net*, 24 Nisan 2012.

yapılmaya çalışılan tüm önyargılı müdahalelere rağmen adil hafızaya ulaşma çabalarımızı sürdüreceğiz.

Sonuç olarak Amerikan Başkanı'nın bu yılki 24 Nisan mesajı, geçen yıllardaki mesajları gibi, iki tarafı da tatmin etmeye çalışırken bunu başaramamış, tam tersine sert denebilecek tepkilere neden olmuştur.

7. ABD'nin İki Ülke Sivil Toplum Örgütlerinin Temaslarını Desteklemesi

ABD hükümetleri öteden beri Türkiye-Ermenistan arasında sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları ile gazeteciler ve sanatkarlar arasında temaslar yapılmasını desteklemiştir. Bu tür temas ve görüşmelere, resmî görüşmelerin dışında olduklarını belirtmek üzere, ikinci yol anlamına gelen "track two" adı da verilmektedir. Türkiye ile Ermenistan arasında, son yirmi yıldan beri, genelde gizli yürütülen ve devamlı olmayan bazı diplomatik temaslar dışında fazla bir temas olduğu söylenemez. Bu durum, tarafların esasen birbirinin zıddı olan tutumlarını daha da uzlaşmaz kılmaktadır. Ancak "track two" görüşmelerinden, özellikle siyasi sorunları çözümlenmesi beklenmemelidir. Bu tür görüşmeler daha ziyade kültürel, bilimsel, sportif ve hatta ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için yararlı olabilir.

Türkiye-Ermenistan arasında en önemli "track two" görüşmeleri, ABD Hükümeti'nin teşviki ve hatta finansmanı ile 2001-2004 yılları arasında faaliyet göstermiş olan, bazı Türk ve Ermeni şahsiyetlerinden oluşan "Türk-Ermeni Uzlaşma (veya Barışma) Komisyonu" toplantılarıdır. Bu komisyonun moderatörlüğünü yukarıda değindiğimiz Amerikalı David L. Phillips yapmıştır. Söz konusu Komisyon'un resmî bir yönü yoktu; diğer bir deyimle üyeleri Türkiye veya Ermenistan hükümetlerini temsil etmiyorlardı.

Bu komisyonda, Türk-Ermeni anlaşmazlığının esasını oluşturan soykırım iddiaları konusunda bir anlayışa varılamamıştır. Komisyonun sonunu getiren olay, Phillips'in önerisi üzerine, 1948 BM Soykırım Sözleşmesi'nin 1915 olaylarına uygulanıp uygulanmayacağına, özel bir hukuk kuruluşu olan ICTJ'e (Geçiş Hukuku Uluslararası Merkezi = International Center for Transitional Justice) sorulması olmuştur. Bu Merkez verdiği cevapta 1948 Sözleşmesi'nin geriye dönük uygulanamayacağını, bu nedenle de Türkiye'den tazminat ve toprak talep edilemeyeceğini bildirmiş öte yandan, kendisine sorulmamış bir konuya değinerek, eğer BM Sözleşmesi geriye dönük olarak uygulansaydı 1915 olaylarının soykırım olacağını ileri sürmüştü.

Bu cevap, aynı zamanda, Türkiye'nin Ermeni soykırım iddialarını tanıması karşılığında Ermenilere tazminat ödememesi ve toprak vermemesi gibi bir anlam da taşıdığından, özellikle Komisyon'un Türk üyelerinin itirazını çekmişti. Diğer yandan, Komisyon'a üye vermeyen Taşnak Partisi, toprak taleplerini dikkate almayan bu cevaptan hiç memnun olmamış ve Alfred de Zayas adında bir hukukçuya 1948 Sözleşmesi'nin geriye dönük olarak uygulanacağına dair bir rapor yazdırmıştı. İki tarafta da memnuniyetsizlik uyandıran bu olaydan, haklı olarak, Phillips sorumlu tutulmuş ve Komisyon, başka üyelerle devam etme imkânını da bulamayınca, dağılmıştır.

Komisyon'un görüşmeleri gizli idi. Phillips 2005 yılında *Unsilencing the Past* (Geçmişin Sessizliğini Bozmak veya Geçmiş İfşa Etmek) başlıklı bir kitap yazarak Komisyon çalışmaları hakkındaki görüşmeleri açıklamış ve bazı üyeleriyle hesaplaşmaya çalışmıştır.

Bu arada, Başkan Bush'un 2005 ve 2006 yılları 24 Nisan mesajlarında ICTJ'nin hazırladığı raporun iki taraf arasında uzlaşmaya doğru kayda değer bir adım olduğunu belirtmiştir. Böylelikle Phillips aracılığı ile ortaya atılan "soykırımı tanıma karşılığında tazminat ödememe ve toprak vermeme" formülünün ABD Hükümetince de desteklendiği ve belki de ilham edildiği anlaşılmıştır.

Gerek Türkiye ve gerek Ermenistan hükümetleri ise kendi kontrollerinde olmayan "track two" faaliyetlerinden uzak durmayı yeğlemişlerdir.⁵⁷

Bu olaydan sonra, ABD'nin teşvik ve finansmanıyla bazı Türk ve Ermeni sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları, gazeteciler, sanatkarlar v.s Türkiye ve Ermenistan'da bir çok toplantı yapmışlardır. Bunlar gizli olmamakla beraber haklarında fazla bir bilgi de yoktur. Bu durum, olasılıkla, yapılan toplantılardan kayda değer bir sonuç çıkmamasından ileri gelmektedir. Türkiye ile Ermenistan arasında ana ihtilâf olan soykırım iddiaları konusunda bir ilerleme sağlanamadığı sürece track two görüşmelerinin ciddi bir yarar sağlaması beklenmemelidir.

Durum böyle olmakla beraber ABD Hükümeti bu tür temasları desteklemeye devam etmektedir. Phillips'in bu yıl Mart ayı başında yayınladığı ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi için öneriler içeren, yukarıda temas ettiğimiz "Diplomatik Tarih: Türkiye-Ermenistan Protokolleri" başlıklı incelemesine göre Türkiye ile Ermenistan arasında

57 Türk- Ermeni Uzlaşma Komisyonunun çalışmaları zamanında Ermeni Araştırmaları Dergisi tarafından yakından izlenmiş ve yorumlanmıştır. Derginin bu konudaki yazılarını içeren sayıları ve sayfaları şunlardır: Sayı 2, s.15-22; Sayı 3, s.23-25; Sayı 4, s. 15-18; Sayı 16-17, s. 57; Sayı 19, s. 11; Sayı 20-21, s. 49-51; Sayı 25, s. 14; Sayı 32, s. 40; Sayı 33-34, s. 51

track two görüşmeleri için ABD Hükümeti Erivan'daki "U.S.AID" Misyonunda 2,4 milyon, Ankara'daki ABD Büyükelçiliğinde ise 2,3 milyon dolar ödenek ayrılmıştır. Ocak ayında TEPAV tarafından yayınlanan bir incelemede ise⁵⁸ track two faaliyetlerinin % 47,3'ünün ABD tarafından finanse edildiği, ancak başka kaynaklarca sağlanan finansmanın içinde de Amerikan katkısı bulunduğu, aslında ABD'nin payının çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Başka ülkeler arasında Almanya, İsveç ve İsviçre'nin bazı kuruluşları sayılabilir. Türkiye ve Ermenistan'da hangi kuruluş ve kişilerin bu tür toplantılara katılacağını finansmanı sağlayan taraflar saptamaktadır. Ortada önemli bir para bulunduğundan bu faaliyetlere katılmak isteyenlerin sayısının fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tür toplantıların Türkiye-Ermenistan ilişkileri için zararlı olabileceğini düşünmek zordur. Konu bu ilişkilere ne gibi yararlar getirebilecekleridir ki, şimdiye kadar böyle bir yarar gözlemlenmemiştir.

III – FRANSA VE ERMENİ SORUNU

Fransa'da, Ermeni soykırımı iddialarını kabul etmeyenlerin bir yıl hapse ve 45.000 Euro para cezasına çarptırılması hakkında 23 ocak 2012 tarihinde bir kanun kabul edilmiş ancak 71 milletvekili ve 77 senatör bu kanunun anayasaya aykırı olduğunu belirterek iptali için Fransız Anayasa Konseyine başvurmuştu.

Anayasa Konseyi 28 Şubat 2012 tarihinde söz konusu kanun hakkında kararını⁵⁹ açıkladı ve bu kanunu Anayasa'ya aykırı buldu.

Bu kararın başlıca gerekçesi kanunun, Fransız İhtilali dönemine ait 1789 yılı İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 11. maddesinde yer alan düşünce ve fikirlerin iletilmesi özgürlüğü ilkesine aykırı olmasıdır. Konsey bu konudaki basın bildirisinde⁶⁰ ifade ve iletişim özgürlüğünün kamu düzenine zarar vermesi veya üçüncü tarafların haklarını ihlal etmesi halinde sınırlanabileceğini ancak bunların, güdülen amaca uygun ve orantılı olması gerektiğini belirtmiştir.

Konsey ayrıca, kanunların kural koyması gerektiğini de belirtmiştir. Bu,

58 Esra Çuhadar ve Burcu Gültekin Punsmann (2012) "Reflecting on the Two Decades of Bridging the Divide: Taking Stock on Turkish-Armenian Civil Society Activities." *TEPAV*, Ocak 2012

59 "Décision n° 2012-647 DC du 28 février 2012: Loi visant à réprimer la contestation de l'existence des génocides reconnus par la loi" <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/2012/2012-647-dc/decision-n-2012-647-dc-du-28-fevrier-2012.104949.html>

60 "Communiqué de presse - 2012-647 DC: Loi visant à réprimer la contestation de l'existence des génocides reconnus par la loi" <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/2012/2012-647-dc/communiqué-de-presse.104950.html>

daha ziyade, Ermeni soykırım iddialarını tanımaktan öte bir hüküm getirmeyen 2001 yılı kanununu hedef almaktadır. Ancak Konsey, kendisine sunulmadığı için, bu kanun hakkında bir karar almadığını ve bu itibarla “ilgili olaylar” (soykırım iddiaları) hakkında bir değerlendirmede bulunmadığını da ifade etmiştir. Kanımızca Konsey, bir olayın soykırım olup olmadığına yetkili millî mahkemeler veya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin karar verebileceğine dair, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin BM 1948 Sözleşmesi’nin 6. maddesi uyarınca 2001 yılı kanununu da iptal edebilirdi.

Sonuç olarak Fransız Anayasa Konseyi’nin Ermeni soykırım iddialarını reddedenlerin cezalandırılmasına ilişkin kanunu Anayasa’ya aykırı bulmakla hukuki, ancak 2001 kanununun hakkında bir işlem yapmamakla da siyasi bir karar almış olduğu düşünülmektedir.

Başkan Sarkozy bu karara tepkisini Cumhurbaşkanlığı’nın aynı gün yayımladığı bir açıklama ile ortaya koymuştur. Buna göre Başkan, inkârcılığı kabul edilemez ve cezalandırılması gereken bir olgu olarak gördüğünü ve bu nedenle Konsey kararını da dikkate alarak, yeni bir kanun metninin hazırlanmasını hükümetten istediğini bildirmiştir. Ayrıca kısa zamanda Fransa’daki Ermenilerin temsilcilerini kabul edeceğini de ifade etmiştir.⁶¹

Fransız Anayasa Konseyi’nin Ermeni soykırım iddialarını reddedenlerin cezalandırılmasına ilişkin kanunu Anayasa’ya aykırı bulmakla hukuki, ancak 2001 kanununun hakkında bir işlem yapmamakla da siyasi bir karar almış olduğu düşünülmektedir.

Ancak iktidar partisi UMP’nin Meclis’teki başkanı François Copé parlamentonun çalışmalarını bitirdiği için bu konunun gündeme alınmayacağını söylemiş⁶² ve yeni bir kanun önerisi hazırlanması uygulamaya konamamıştır.

Başkan Sarkozy, karardan bir hafta kadar sonra, Ermeni temsilcilerini Elysée Sarayı’nda kabul ederek yaptığı konuşmada Ermeni soykırım iddialarını reddedenlerin cezalandırılmasını öngören bir kanun kabul edilmesinden vazgeçmediğini, bu hususta yeni bir kanun tasarısı hazırlanmasını hükümetten istediğini ve bu tasarının sonuca ulaşması için kararlı olduğunu tekrarlamıştır.⁶³ Tabii Sarkozy’nin sözünü tutması tekrar Cumhurbaşkanı seçilmesi halinde mümkün olacaktı.

61 “Communiqué de la Présidence de la République” <http://www.elysee.fr/president/les-actualites/communiqués-de-presse/2012/communiqué-de-la-presidence-de-la-republique.13037.html>

62 “Armenian Ruling Party Rues Court Ruling on Genocide Denial” *Azatutyun*, 29 Şubat 2012.

63 “Génocide arménien: Sarkozy Affirme Qu’il Ne Se Résignera Pas” *Armenews*, 8 Mart 2012.

Başkanlık seçimlerinde Sarkozy'nin başlıca rakibi ve kamuoyu araştırmalarına göre seçilme olasılığı yüksek olan Sosyalist Parti Başkanı François Hollande ise bu konuda Ermenilerle dayanışma içinde olduğunu ifadeyle, seçildiği takdirde bu dosyayı ele alacağına ve sükûnet ve uzlaşma havası içinde sonuçlandırmaya çalışacağına söz vermiştir. Hollande ayrıca gösterilerde bulunan Fransa'daki Türklere de hitaben, bu olayın kendi aleyhlerine olduğunu düşünmelerinin doğru olmadığına da, nedenini açıklamadan, belirtmiştir.⁶⁴

Fransız Ermenilerine gelince, büyük bir düş kırıklığı yaşamışlar ve bunun etkisi altında Anayasa Konseyi'ne ve bazı üyelerine yönelik suçlamalarda bulunmuşlardır. Fransa'da Ermeni Örgütleri Koordinasyon Konseyi yayımladığı bir bildiriye⁶⁵ Anayasa Konseyi kararını kesinlikle kınadıklarını, Konsey'in bu kararı siyasi nedenlerle aldığını, insanlığa karşı suçlar ve soykırım için ifade özgürlüğünün söz konusu olamayacağını belirtmiştir. Bildiriye ayrıca Konseyin Türkiye karşısında teslim olduğu, Türk lobisinin Fransız kuruluşlarının bağımsızlığını zedelediği, Konseyin bazı üyelerinin tarafsızlığının sorgulanması gerektiği gibi hususlar da yer almıştır. Bildiri son olarak, en kısa zamanda yeni bir kanun metninin Parlamente'ye sunulmasını istemiştir.

Ermenistan'da ise basında yayımlanan ve düş kırıklığını yansıtan bazı yazıların yanında resmî tepkilerin azlığı dikkati çekmiştir. Dışişleri Bakanı Nalbantyan Avusturya'nın *Der Standart* gazetesine verdiği ve birçok konuyu kapsayan bir mülakatında bu konudaki bir soruya söz konusu kanunun Türkiye-Ermenistan sorunlarının çözülmesiyle hiçbir ilgisi olmadığını söylemiş, ardından iki ülke arasındaki durumun sorumluluğunun Türkiye'ye ait olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁶

Türkiye söz konusu kanunun Anayasa'ya aykırı bulunması konusundaki tepkisini aynı gün Dışişleri Bakanlığı'nın şu açıklamasıyla ortaya koymuştur:⁶⁷

No.65, 28 Şubat 2012, Fransa Anayasa Konseyi'nin "Yasa Tarafından Tanınan Soykırımların İnkârının Cezalandırılması"na Yönelik Yasa Tasarısını İptali Hk.

64 "Génocide arménien.: Hollande S'Engage à Reprendre le Dossier S'il Est Elu" *Le Monde*, 28 Şubat 2012.

65 "Négationnisme: le CCAF Condamne et Exige un Nouveau Texte" *Collectif VAN*, 29 Şubat 2012.

66 "Nalbandian: De Nombreux Pays Adopteront Une Loi Similaire à Celle de la France" *Armenews*, 1 Mart Nalbandian: De Nombreux Pays Adopteront Une Loi Similaire à Celle de la France"

67 "No:65, 28 Şubat 2012, Fransa Anayasa Konseyi'nin "Yasa Tarafından Tanınan Soykırımların İnkârının Cezalandırılması"na Yönelik Yasa Tasarısını İptali" Hk.http://www.mfa.gov.tr/no_65_-fransa-anayasa-konseyi_nin_yasa-tarafından-taninan-soykirimlerin-inkarinin-cezalandirilmesi_na-yonelik-yasa-tasarisini-i.tr.mfa

Fransa Anayasa Konseyi bugün, “Yasa tarafından tanınan soykırımların inkarının cezalandırılmasına yönelik yasa tasarısını Anayasa’ya aykırı bularak iptal etmiştir.

Söz konusu yasa, Türkler ile Ermenilerin ortak tarihlerinin sancılı bir bölümüne ilişkin Ermeni görüşlerinin sorgulanmasını yasaklamayı hedefleyen tek taraflı bir girişimdir.

Yasanın Anayasa Komisyonu tarafından iptal edilmesini, Fransa’da ifade ve araştırma özgürlüğü, hukuk devleti ve uluslararası hukuk ilkeleriyle bağdaşan; tarihin siyasallaştırılmasına karşı duran bir adım olarak görüyoruz.

Vahim bir hatanın Fransa’daki en yetkili hukuk mercii tarafından düzeltilmesi memnuniyet vericidir.

İhtilafli tarihî konularda üçüncü ülkelerin özensiz ve peşin hükümlü müdahaleler yerine, ilgili taraflar arasında diyalog ve çözümü özendirici, tarafsız bir tutum sergilemeleri tercihe şayan bir yaklaşımdır.

Fransa’nın bundan böyle Türkiye ile Ermenistan arasında tarih konusundaki ihtilafın, adil ve bilimsel temelde ele alınması için yapıcı bir yaklaşım içinde olmasını; sorunu daha derinleştiren değil, çözümü destekleyen katkılar yapmasını ümit ediyoruz. Böyle bir yaklaşım, Türk-Fransız ilişkilerinin hak ettiği mecrada ve her alanda geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır.

Esas itibarıyla bilinen Türk görüşlerini yansıtan bu açıklamanın kanımızca en önemli noktası, “tartışmalı tarihî sorunlarda üçüncü ülkelerin tarafsız bir yaklaşım benimsemeleri” gerektiğinin belirtilmesidir. 1915 olayları Türkler ve Ermeniler ve Ermenileri temsilen Ermenistan ile Türkiye arasındaki bir sorundur. Bu olaylarla ilgili olarak Fransa’nın bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Oysa bu ülke, bu anlaşmazlıkta taraf gibi davranmış, sonuç olarak Türkiye-Fransa ilişkilerini çıkmaza sokmuştur.

Diğer yandan bu açıklamadaki Türkiye-Ermenistan arasındaki anlaşmazlığın bilimsel temelde ele alınması ifadeleri de, Fransız Dışişleri Bakanı Alain Juppé’nin Kasım 2011’de Türkiye’yi ziyareti sırasında konunun Türkiye’nin “tarihçiler komisyonu” önerisini benimsediğini ifade etmesinden esinlendiği kanısı edinilmektedir.

Fransız Anayasa Konseyi'nin kararı Türkiye'de memnunlukla karşılanmıştır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Konsey'in Avrupa değerlerine uygun karar verdiğini, ayrıca bu kararın emsal teşkil edeceğini, bu karar sayesinde tarihî konuların açık yüreklilikle tartışılacağı bir ortam doğduğunu, bu bakımdan kararın Türk ve Ermeni ilişkilerine olumlu bir katkı yaptığını söylemiştir. Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış Fransa'da aklın akılsızlığa galip geldiğini ve tarihî bir hatadan dönüldüğünü belirtmiştir.⁶⁸ Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ise Anayasa Konseyinin bu kararlar baştan beri garabet abidesi olan bu yasanın altına imzasını atan Fransız siyasetçilerine bir hukuk dersi verdiği değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁹ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da benzer bir yaklaşımla "Fransa Anayasa Konseyi, Fransa tarihine indirilen bir hukuk darbesini düzeltmiştir" demiştir.⁷⁰

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, bu kararın Fransa'nın itibarını kurtardığını belirttiikten sonra Türkiye ile Ermenistan arasındaki tarihe dönük bu ihtilâfın, aslında iki ülke arasında halledilmesi gerektiğini, üçüncü ülkelerin buna karışmalarının yanlış olacağını, tam tersine sorunu içinden çıkılmaz hale getireceğini ifade etmiştir.⁷¹

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ise Anayasa Konseyi'nin bu adil kararını memnunlukla karşıladıklarını, ifade ve düşünce özgürlüğünün bir göstergesi olarak gördüklerini söylemiştir.⁷²

Anayasa Konseyi'nin söz konusu kararı Türkiye'de büyük memnunluk yaratmış olmakla beraber Türkiye-Fransız ilişkilerinin olumsuz denebilecek niteliğini değiştirememiştir. Zira bu karara rağmen Başkan Sarkozy, yukarıda da açıkladığımız gibi, aynı konuda **Parlamento** yeni bir kanun tasarısı sunacağını söylemiştir. Sosyalist Parti Cumhurbaşkanı adayları François Hollande da aynı düşüncedir. Kısaca Anayasa Konseyi kararına rağmen Ermeni soykırım iddialarının cezalandırılması konusunda iki ülke arasındaki anlaşmazlık ortadan kalkmamıştır.

Anayasa Konseyi kararının Ermeni toplumunda yarattığı büyük düş kırıklığını hafifletebilmek ve kendilerini teselli edebilmek üzere Başkan Sarkozy Marsilya Ermeni toplumunu ziyaret etmiş ve onlara bu konunun seçimlerden sonra yeniden ele alınacağını tekrarlamıştır. Ayrıca Ermeni topluluğunun ileri gelenlerini Paris'te Başkanlık Sarayında ağırlayarak orada da kendilerine vaatlerde bulunmuştur.

68 "Emsal Teşkil Edecek" *Hürriyet*, 29 Şubat 2012.

69 "Arınç: Karar Hukuk Dışı Girişimlere Ders Olsun" *A.A.*, 28 Şubat 2012.

70 "Kılıçdaroğlu; Fransa Tarihine İndirilen Hukuk Darbesini." *A.A.*, 28 Şubat 2012.

71 "Mahkeme Fransa'nın İtibarını Kurtardı" *Hürriyet*, 1 Mart 2012.

72 "Azerbaijani President Welcomes French Constitutional Council's Decision" *The Azeri Times*, 2 Mart 2012.

Başkanlık seçimlerinin birinci turu 22 Nisan 2012 tarihinde yapılmış ve tahmin edildiği üzere Başkan Sarkozy, az oy farkla da olsa, François Hollande'ın arkasından ikinci olmuştur.⁷³ Kamuoyu yoklamaları ikinci turda François Hollande'ın kazanacağını gösterdiğinden Sarkozy alabileceği her oyun peşinden koşmaya başlamıştır. Bu çerçevede, hiçbir Fransız Cumhurbaşkanı'nın yapmadığını yaparak, 24 Nisan'da Paris'teki Ermeni soykırımını anma törenlerine, beraberinde 19. asırdan kalma süslü üniformaları içindeki "Cumhuriyet Muhafızları" askerleriyle birlikte katılmış, anıta çelenk koymuş ve bir konuşma yapmıştır. Geçen yıl Erivan'da soykırım anıtını ziyareti sırasında ne derecede uygulandığını belirten Sarkozy, geçmişe bakmak cesaretini göstermeyenlerin büyük devlet olamayacağını, Fransa'nın Türkiye'den kendisinin yaptığını yapmasını, yani geçmişini gözden geçirmesini istediğini, tarihine bakılmadığı sürece zayıf olunacağını, yanlışları kabul etmenin affedilmenin yolunu açacağını ve Türk toplumu içinde ecdadının hatalarını kabul ederek bugünün insanlarının (Ermenilerin) affını isteyen kişilerin bulunduğundan emin olduğunu söylemiştir. Sarkozy böylelikle dolaylı bir şekilde Türkiye'yi Ermeni soykırımı iddialarını tanımaya ve Ermenilerden af dilemeye çağırmıştır. Ayrıca, seçildiği takdirde soykırım iddialarını reddedenlerin cezalandırılmasını öngören kanun tasarısının Haziran ayında hazırlanacağını da tekrarlamıştır.⁷⁴

Sarkozy'nin soykırım anıtına gideceğini öğrenen François Hollande da aynı ziyareti yapmak durumunda kalmış ve yaptığı konuşmada, özetle, seçildiği takdirde, soykırım iddialarını reddedenlerin cezalandırılması konusunda yeni bir kanun hazırlanacağını tekrarlamış, ancak iptal edilen kanunun durumuna düşmemek için, yani Anayasa Konseyi'nin ikinci kez iptalini önlemek için, sorunun en iyi bir şekilde incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı olarak seçilirse her yıl 24 Nisan'da anma törenine katılacağı sözünü de vermiştir.⁷⁵

Gerek Sarkozy gerek Hollande'ın konuşması Ankara'da olumsuz tepkilere neden olmuştur. Dışişleri Bakanlığı aşağıda tam metnini verdiğimiz açıklamasından "ihtilafli tarihî konuların siyasi hesaplara malzeme yapılarak istismar" edildiğini, Fransız siyasetçilerden nefreti körüklemek değil, Türklerle Ermenilerin birlikte adil hafızaya ulaşmalarını destekleyici mesajlar vermelerinin beklendiğini, dışarıdan yapılan suni dayatmalarla sonuç alınmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.⁷⁶

73 Adayların birinci turda aldığı oy oranları şunlardır. François Hollande % 28,63; Nicolas Sarkozy % 27,18; Marine Le Pen (Ulusal Cephe) % 17,90; Jean-Luc Melenchon (sol Cephe) % 11,11; François Bayrou (Demokratik Cephe) % 9,13.

74 "Discours De M. Le Président De La République À L'occasion De La Cérémonie De Commémoration Du 97ème Anniversaire Du Génocide Arménien" *Collectif Van*

75 "Historique Commémoration Du Génocide Des Arméniens" *Armenews*, 24 Nisan 2012.

76 "No: 117, 24 Nisan 2012, Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy ve Cumhurbaşkanı Adayı Hollande'ın Yaptıkları Açıklamaları Hk." http://www.mfa.gov.tr/no_-117_-24-nisan-2012_-fransa-cumhurbaskani-sarkozy-ve-cumhurbaskani-adayi-hollande_in-yaptiklari-aciklamalari-hk_tr.mfa

No: 117, 24 Nisan 2012, Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy ve Cumhurbaşkanı Adayı Hollande'ın Yaptıkları Açıklamaları Hk.

Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ve Cumhurbaşkanı adayı François Hollande'ın 24 Nisan günü Paris'te katıldıkları anma töreni vesilesiyle yaptıkları ve ülkedeki seçim kaygılarını da yansıttığı anlaşılabilir açıklamalar, ihtilaflı tarihî konuların siyasi hesaplara malzeme yapılarak istismarının yeni bir örneğini teşkil etmiştir.

Tarihin farklı emeller ışığında siyasileştirilmesi talihsizdir. Peşin hükümlü ve ayrımcı tavırlarla ne adalete ne tarihin doğru anlaşılmasına hizmet edilebilir. Önde gelen Fransız siyasetçilerinden beklenen, nefreti körüklemek değil, bilgi temelinde ve devlet adamı sorumluluğu ile hareket ederek Türklerle Ermenilerin birlikte adil hafızaya ulaşmalarını destekleyici mesajlar vermeleridir.

Cumhurbaşkanının ve Cumhurbaşkanlığı makamına başlıca adayın 24 Nisan'da Ermeni anıtına gelerek taziyede bulunmalarının ve "inkârı cezalandırma" kanununun yeniden hazırlanacağını söylemelerinin, Fransız Ermenilerinde büyük bir memnuniyet yarattığına ve kendileriyle gurur duymalarına yol açtığına şüphe bulunmamaktadır.

İlgili ülkeler arasında çözüme kavuşturulması gereken bir konuda dışarıdan yapılan suni dayatmalarla sonuç alınması mümkün değildir. Bu nitelikte açıklamalar bölgede barış ve huzurun tesisi gayretlerine de sekte vermektedir.

Cumhurbaşkanının ve Cumhurbaşkanlığı makamına başlıca adayın 24 Nisan'da Ermeni anıtına gelerek taziyede bulunmalarının ve "inkârı cezalandırma" kanununun yeniden hazırlanacağını söylemelerinin, Fransız Ermenilerinde büyük bir memnuniyet yarattığına ve kendileriyle gurur duymalarına yol açtığına şüphe bulunmamaktadır. Bu olay Fransa'daki toplam nüfusun % 1'inden azını oluşturan Ermeniler için büyük başarıdır.

Ancak bu olay Fransız Ermenilerini bir ikilem karşısında bırakmıştır. Gerek Sarkozy gerek Hollande, Fransız Ermenilerinin istediklerini yapmak hususunda adeta yarıştıklarına göre kime oy vereceklerdi? Bu durum karşısında Fransız Ermenilerinin kendi siyasi tercihlerine göre, diğer bir deyimle, Ermeni sorunu ve onun ayrılmaz parçası olan soykırım iddialarını bir yana bırakarak, muhafazakâr eğilimliyseler Sarkozy'ye sol eğilimli iseler Hollande'a oy vermek durumunda kaldıkları anlaşılmaktadır.

Fransa'da cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turu 6 Mayıs 2012 tarihinde yapılmış ve François Hollande verilen oyların % 51,62'sini alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu seçimlerde 37.016.982 kişi oy kullanmış ve seçimlere katılma oranı % 80,34 olmuştur.

Yukarıda değindiğimiz üzere, Ermeniler siyasi eğilimlerine göre oy kullandıklarından, Ermeni oylarının hiçbir adaya faydası olmamıştır.

Bu vesileyle Fransa'daki Ermeni oyları hakkında, bundan sonra yapılacak parlamento veya yerel seçimler için de yararlı olacağını düşünerek, bazı bilgiler vermek isteriz.

Fransa'daki Ermenilerin sayısının 450.000 kadar olduğu hakkında genel bir kanı vardır. Bunlardan, oy verme yaşına ulaşmamış küçüklerin % 10 kadar olduğu düşünülürse oy vereceklerin sayısının azami 400.000 civarında olduğu sonucuna varılabilir. Fransa'da son seçimlerde oy vermeyenler % 20 olduğuna göre potansiyel Ermeni oyları 320.000 olarak hesaplanabilir. Son seçimlerde 37.016.982 kişi oy kullandığı dikkate alındığında Ermenilerin oyları toplam oyların binde 'i civarındadır. Bu oran cumhurbaşkanlığı gibi bölgesel oyların dikkate alınmadığı seçimlerde önemsizdir.

Buna karşın bölgesel oylara ihtiyaç duyulan parlamento ve yerel seçimlerde göreceli bir öneme haizdir. Gerçekten de Ermeni oyları bu gibi seçimlerde Paris, Lyon ve Marsilya şehirlerinin bir bölümünde etkili olabilir. Ermeni oylarının etkisi hakkında bir fikir verebilmek üzere şimdiye kadar hiçbir Ermeni'nin, Ermeni olduğu için milletvekili veya senatör seçilememiş olduğunu belirtelim. Ermeni asıllı Patrick Devedjian'ın seçilmesi Ermeni olduğu için değil, UMP Partisinin önemli bir kişisi olması nedeniyledir. Milletvekili ve senatör olamamalarına karşın Ermeniler yerel meclislerde temsil edilmektedirler.

Ermeni oyları cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kayda değer bir rol oynamadığına göre her iki adayın Ermenilere verdiği önem nereden gelmektedir?

Birincisi, her halkta olduğu gibi Fransızlarda da bir acıma, zayıfa yardım etme veya ilgilenme duygusu vardır. Yıllardan beri yoğun bir şekilde süre gelen soykırım söylemi Fransa'da, Ermenileri bir tür mazlum halk haline getirmiştir. Böyle bir halka yardım yapmak, istediklerini yerine getirmeye çalışmak, kamuoyunda prim yapan bir harekettir. Kısaca, adayların Ermeni taraftarı olması, Ermeni olmayan bazı oyların kazanılmasına yardımcı olabilir. Buna karşın Ermenilerin taleplerine kayıtsız kalmak Ermeni olmayan bazı oyların kaybedilmesi sonucunu verebilir.

İkincisi, Türkiye ve Türklerle ilgilidir. Fransa’da milyonlarca Kuzey Afrikalı Müslüman yaşamaktadır. Bunların çoğu çeşitli nedenlerle Fransız toplumuna yeterince uyum sağlayamamakta, bu da bazı sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunlar ve ABD’de 11 Eylül olayının yansımaları, genelde Avrupa’da ve özellikle Fransa’da gitgide artan bir İslam korkusunu (islamofobi) yaratmıştır. Bu fobinin bir parçası da Türkiye’nin AB üyesi olması ihtimalinden kaynaklanan bir tür Türk korkusudur. Bu çerçevede Ermeni konusunda veya başka bir konuda Türkiye’yi eleştirmek veya Türk girişimlerine karşı çıkmak, özellikle aşırı sağcı çevrelerde takdir toplamaktadır. Unutulmamalıdır ki aşırı sağ parti olan Milli Cephe cumhurbaşkanlığı seçimlerinin birinci turunda % 17’den fazla oy almıştır.

Fransız başkanlık seçimleri sırasındaki Türkiye aleyhtarlığı, Cumhurbaşkanı Gül’ün bu durumu “inanılmaz” olarak nitelendirmesine neden olmuş ve adı geçen 1915 olaylarının soykırım olup olmadığının saptanması için bir komisyon kurulması hakkındaki teklifi tekrarlamasına yol açmıştır.⁷⁷ Daha önce de Başbakan Erdoğan, partisinin Meclis Grubu toplantısında yaptığı bir konuşmada şunları demişti: “Sarkozy, 1915 olaylarını seçim malzemesi haline getirdiğinde, bunun ırkçı bir yaklaşım olduğunu, Fransa ve AB için son derece tehlikeli, ayrımcı bir girişim olduğunu ifade ettik. Seçimi kazanma uğruna yabancı düşmanlığını, özellikle de İslamofobi’yi körüklemek çok büyük sorumsuzluktur. Avrupalı liderlerin ve kurumların bu tehlikeli tırmanışı görmelerini, tedbir almalarını bekliyor ve hatırlatıyoruz.”⁷⁸

Fransa’nın yeni cumhurbaşkanının Ermeni sorunu konusunda nasıl bir politika izleyeceğine gelince bunun ilk belirtileri, seçilmeden birkaç gün önce, Fransa’daki Anadolu Kültür Merkezi Başkanı Demir Önger’in “Hafıza Kanunları” konusunda kendisine yazmış olduğu bir mektuba 2 Mayıs’da vermiş olduğu bir cevaptan anlaşılmıştır.⁷⁹

Hollande’ın ilk vurguladığı husus, seçildiği takdirde (ki dört gün sonra seçilecektir) soykırım inkârcılığının cezalandırılması hususunda Fransız Anayasası’na uygun bir kanun tasarısının hazırlanacağıdır. Bu tasarının Fransa’nın uluslararası taahhütlerine ve Avrupa Birliği Antlaşmasına da uygun olacağını ayrıca belirtmiştir. Bu niteliklere sahip bir metnin Fransız Anayasa Konseyi tarafından reddedilemeyeceğine inandığı anlaşılmaktadır.

Hollande’ın Önger’e mektubunun ikinci önemli bölümü Türkiye hakkındaki ifadeleridir. Hollande, kendisinin ve Sosyalistlerin Türk-Fransız

77 “Le Président Turc Pointe une “Incrovable” Hostilité française” *Armenews*, 3 Mayıs 2012.

78 “Sarkozy’e sessiz Kalmayın” *Hürriyet*, 14 Mart 2012.

79 “La lettre de François Hollande au négationiste Demir Önger” *Armenews*, 9 Mayıs 2012

dostluğuna bağlı olduklarını, seçildiği takdirde büyük bir ülke olan Türkiye ile ilişkileri güçlendireceğini vurgulamıştır.

François Hollande'ın mektubunda birbiriyle çelişen iki husus vardır: Birincisi, Türkiye'nin kesinlikle karşı olduğu inkârcılığın cezalandırılması yasasının çıkarılması, ikincisi ise Türkiye ile iyi ilişkiler kurulması. Bu kanun çıkarıldığı takdirde iyi ilişkilerin nasıl kurulacağı belli değildir.

Bu belirsizliğe rağmen Türkiye'de, Hollande'ın başkan seçilmesinden sonra, Fransa ile ilişkilerin düzeltilmesi ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Naci Kuru'nun belirttiği gibi⁸⁰ iki ülke ilişkilerinde yeni bir sayfa açılması isteği görülmüştür. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da Türkiye-Fransa ilişkilerinin tarihte uzun bir geçmişi olduğunu hatırlatarak Fransa'nın değişim sürecinde olumlu adımlar atacağına inandığını söylemiştir.⁸¹ Cumhurbaşkanı Gül François Hollande'a gönderdiği tebrik mektubunda cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin Türk-Fransız İlişkilerinin gelişmesine katkıda bulunacağı ümidini belirtmiştir.⁸² Başbakan Erdoğan da Hollande'a telefon ederek kendisini kutlamış ve Cumhurbaşkanı seçilmesinin, Türkiye-Fransa ilişkilerinde yeni bir çağı başlatmasını dilediğini söylemiştir.⁸³

Diğer yandan Başbakan Erdoğan'ın daha önce yaptığı bir konuşmada Fransa'ya karşı ihtiyatlı bir davranış içinde olduğu görülmektedir. Slovenya ziyareti sırasında gazetecilere Türkiye'nin Ermeni sorununu çözmedikçe AB'ye üye olamayacağı gibi bir yaklaşımı kabul edemeyeceğini, bu doğruysa ve bu anlayışla bir siyaset güdülecek olursa Türkiye'nin de durumu gözden geçirmek zorunda kalabileceğini bildirmiştir.⁸⁴

Fransa'daki Türkiye Büyükelçisi Tahsin Burcuoğlu'nun da François Hollande dönemine ihtiyatla yaklaştığı görülmektedir. Adı geçen, bu ilişkiler konusunda "inkâr tasarısında ısrar Türk - Fransız ilişkilerini olmadık blokaja götürebilir. Yol yakınken bundan vazgeçilmesi uyarısında bulunduk. Ama her şeye rağmen aynı yola girilirse de devlet, millet ve Fransa'daki Türk toplumu olarak elimizden gelen bütün imkânları kullanarak karşı durmaya devam ederiz" demiştir. Ayrıca Türkiye'nin AB üyeliği konusunda Sarkozy'nin "Türkiye'nin Avrupa'da yeri yok" demesine karşılık Hollande'ın böyle bir beyanı olmadığını, adı geçenin Türkiye ile

80 "Turkey Hopes to Restore Ties With France Under Hollande Presidency" *Armradio.am*, 10 Mayıs 2012.

81 Aynı kaynak

82 "Abdullah Gül: L'administration française doit être plus Prudente Sur les Questions Sensibles" *Armenews*, 11 Mayıs 2012.

83 "Erdoğan Apelle Hollande, Souhaite une "Nouvelle Ère" *AFP*, 11 Mayıs 2012.

84 "Erdoğan: 'Umarım Hollande'ın AB Üyeliğimizi Ermeni Sorununa Bağladığı Doğru Değildir." *Euractiv.com.tr*, 8 Mayıs 2012.

müzakere sürecinin objektif bir şekilde devam etmesinden yana olduğunu ve bunun uzun soluklu bir süreç olacağını belirttiğini söylemiştir.

Bu arada Türk medyasında, Nicolas Sarkozy'ye duyulan kızgınlığın etkisiyle olmalı, Hollande'a karşı, sempati olarak nitelendirilmese bile, bir tür hoşgörü olduğu fark edilmektedir. Ancak geçmişine bakıldığında Fransa'nın yeni **cumhurbaşkanının** buna lâayık olduğunu söylemek güçtür.

Gerçekten de geçmişini incelediğimizde Hollande'ın hemen daima Ermeni görüşlerini desteklediğini görüyoruz. Birkaç misal verelim: Sosyalist Parti

*Türk medyasında, Nicolas Sarkozy'ye duyulan kızgınlığın etkisiyle olmalı, Hollande'a karşı, sempati olarak nitelendirilmese bile, bir tür hoşgörü olduğu fark edilmektedir. Ancak geçmişine bakıldığında Fransa'nın yeni **cumhurbaşkanının** buna lâayık olduğunu söylemek güçtür.*

Genel Sekreteri olduğu sırada, 3 Haziran 2004 tarihinde, Fransız Taşnak Partisi Başkanı Mourad Papazyan (halen Hollande'ın özel danışmanıdır) ile Türkiye'nin AB ile müzakerelere başlamasından önce Ermeni soykırımı iddialarını tanınması gerektiğine dair bir bildiri imzalamıştır.⁸⁵ İzleyen yıllarda daima Ermeni görüşlerinden yana çıkmış, bu çerçevede Ermeni soykırımı savını inkâr edenlerin cezalandırılmasına ilişkin kanun tasarının Millet Meclisi ve Senato'ya verilmesi ve kabulü için yoğun çaba harcamıştır. 2007 yılının Eylül ayında Ermenistan Taşnak Partisinin davetlisi olarak Erivan'ı ziyaret etmiş, soykırım

anıtında saygı duruşunda bulunmuş ve yaptığı bir konuşmada Ermeni soykırımını tanınmasının Türkiye'nin AB üyesi olmasının önkoşulu olması gerektiğini öne sürmüştür.⁸⁶ Bu yılki başkanlık seçimleri kampanyası sırasında da Ermenileri destekleyen tutumunu çekincesiz sürdürmüş ve yukarıda değindiğimiz gibi, 24 Nisan günü Paris'teki soykırım anıtına giderek bir konuşma yapmıştır.

Söz konusu kampanya sırasında, seçildiği takdirde, şunları gerçekleştireceğini Ermenilere vaat etmiştir:⁸⁷

Bir: Anayasa Konseyi tarafından iptal edilen, Ermeni soykırımını reddeden kişilerin cezalandırılmasına ilişkin yasanın, başkanlığının ilk aylarında, yeniden çıkarılmasına çalışacağı,

85 *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 13-14, s. 22

86 "French Socialist Leader Visits Armenia, Urges Genocide Recognition" *RFE/RL*, 6 Eylül 2007.

87 "François Hollande Reçoit le CCAF" *Armenews*, 13 Mart 2012. ve "Türkiye'nin AB Üyeliğine 'Soykırım' Vaadi" *Zaman*, 15 Mart 2012.

İki: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılması için Ermeni soykırımı iddialarını tanınmasının şart koşulmasını destekleyeceği,

Üç: Paris'te soykırım iddialarının 100. yılı münasebetiyle, parası devlet tarafından ödenmek üzere, Ermeni soykırımı konusunda bir anıt-müze inşa edilmesinden yana olduğu,

Dört: Fransa'nın, Karabağ'da çarpışmaların yeniden başlamamasına "özel bir dikkat" göstereceği (Başkan Aliyev'in Azerbaycan topraklarının, barışçı yollar sonuç vermediği takdirde, güç kullanılarak kurtarılabilmesine dair sözleri hatırlandığında Hollande'ın Karabağ sorununda Ermenistan'ı destekleyeceği anlaşılmaktadır)

Bunlardan, yeni yasa çıkarılması hariç, diğer hususlar Nicolas Sarkozy tarafından ele alınmamıştır. Bu bakımdan Hollande, Ermenilere vaatlerinde Sarkozy'nin çok ilerisine geçmiş bulunmaktadır.

Bu vaatler tutulacak mıdır? Yoksa Hollande, Başkan Obama gibi mi hareket edecektir? Hatırlanacağı üzere Barack Obama, başkanlık seçimlerinden önce Ermeni soykırımı iddialarını tanıyacağını vurgularken, seçildikten sonra ilk ziyaretini Türkiye'ye yapmış ve tüm ısrarlara rağmen soykırım iddialarını açıkça tanımaktan kaçınmıştır.

Hollande'ın bu vaatlerini ne derecede tutabileceğini söylemek şu anda mümkün değildir.

Ancak Ermeni soykırımı iddialarını kabul etmeyenlerin cezalandırılmasına ilişkin yeni bir kanun tasarısının hazırlanıp Millet Meclisi'ne sevk edilmesi muhakkak gibidir. Fakat bu, tasarının kabul edileceği anlamına gelmemektedir. Bu konuda Haziran ayında yapılacak olan seçimlerden sonra ortaya çıkacak parlamentonun kompozisyonu belirleyici bir rol oynayacaktır. Normal koşullarda böyle bir tasarının Millî Meclis'ten geçme olasılığı yüksektir; ancak daha önce de olduğu gibi, "Hafıza Kanunlarına" karşı olan Senato'dan bu tasarımı geçirmek çok daha güç olabilir. Senato kabul ettiği ve tasarı kanun haline geldiği takdirde ise, 60 Milletvekili veya 60 senatörün başvurması üzerine Anayasa Konseyi, geçen Şubat ayı sonunda yaptığı gibi, tasarımı Anayasa'ya aykırı bularak reddedebilir. Kısaca, söz konusu kanunu çıkarmak kolay bir iş gibi görülmemektedir.

Türkiye-Fransa ilişkileri tamamen siyasi açıdan değerlendirildiğinde Fransa'nın Türkiye ile bir husumet politikası sürdürmekte hiçbir çıkarı olmadığı görülmektedir. Ancak Fransız hükümetleri, biraz da kendilerinin yarattığı iç siyaset sorunlarıyla Türkiye ile olan ilişkilerine ipotek koymuş

durumdadırlar. Nitekim şu anda ne Türkiye'nin AB üyeliği ne de Ermeni soykırımını iddialarının yarattığı engelleri, bunlar Fransa'nın çıkarlarını zedelese de, aşabilecek durumda değildirler. Bu noktada, konuların çözümü için acele etmeyip, zamana bırakmak daha olasıdır.

Dikkate alınması gereken diğer bir husus Fransa'da, ilke olarak, önümüzdeki beş yıl içinde başkanlık ve parlamento seçimleri yapılmayacağıdır. Diğer bir deyimle bu süre içinde Ermenilere, siyasi alanda, ihtiyaç duyulmayacaktır. Bu da önümüzdeki dönemde Ermenilerin hem Başkan Hollande hem de Sosyalist Parti üzerinde baskı yapma olanağının kısıtlı olacağını göstermektedir.

Başkanlık seçimi heyecanı geçtikten ve Parlamento seçimleri de yapıldıktan sonra, Hollande ve Hükümeti, Sarkozy döneminin yaptığı tahribatı mümkün olduğu kadar düzeltmek üzere, Türkiye'ye için yeni bir politika saptamasına çalışacaktır. Şu anda en önemli sorunlar, Türkiye'nin AB üyeliği süreci ile Ermeni soykırım iddialarıdır. Yeni Fransız Hükümeti, AB konusunda bazı fasılların müzakere edilmesini kabul etmesi, buna karşılık Türkiye'nin de Hollande'ın Ermenilere yaptığı vaatlerin yerine getirilmesine itiraz etmemesi gibi bir formül geliştirebilir. Ancak Türkiye'nin Ermeni sorunu konusunda bugüne kadar izlediği politika dikkate alındığında böyle bir formülün kabul şansının olmadığı görülmektedir.

Son bir gelişme Cumhurbaşkanı Gül ile François Hollande'ın 20–21 Mayıs 2012 tarihlerinde Chicago'da yapılan NATO Zirvesindeki görüşmeleridir. Bu görüşme sırasında Gül Fransa ile Türkiye'nin çıkar çatışması içinde olmadıklarını, ilişkilerde yeni bir sayfa açmak ve bunları eski düzeyine getirmek istediklerini söylemiş, Hollande ise Türkiye konusunu hiçbir zaman iç siyaset malzemesi yapmayı düşünmediğini, geçmişteki yanlış anlamalarla vakit kaybedilmemesi gerektiğini bildirerek, Türk-Fransız ilişkilerinin eski düzeyine getirilmesini kendisinin de arzu ettiğini bildirmiş ve Türk ve Fransız bakanların sık sık bir araya gelmeleri arzusunu dile getirmiştir.⁸⁸

Bu görüşme, tarafların Sarkozy döneminde yaşanan krizlere son vermek arzusunda olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak iki ülke arasında esas sorun olan Türkiye'nin AB üyeliği ve Ermeni soykırım iddiaları konularında bir ilerleme sağlanmış değildir. Bu durumda Türkiye-Fransa ilişkilerinin eski düzeyine getirilmesinin bu iki sorun dışında olacağı anlaşılmaktadır. Söz konusu iki sorunu bir süre dondurmak mümkündür. Ancak Hollande'ın başkanlığının ilk aylarında soykırımını inkâr edenlerin

88 "Hollande'la ilk Temas" *Hürriyet*, 21 Nisan 2012.

cezalandırılması için bir yasa çıkartılacağını Ermenilere söz vermiş olduğu hatırlandığında, bu söz tutulduğu takdirde, Türkiye-Fransa ilişkilerindeki olumlu havanın çok uzun sürmemesi olasıdır.

IV - ERMENİSTAN'DA PARLAMENTO SEÇİMLERİ

Ermenistan'da Parlamento Seçimleri 6 Mayıs 2012 tarihinde yapılmıştır. Seçimlerden önceki kamuoyu yoklamalarının gösterdiği gibi, koalisyonun başlıca partisi olan Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi seçimlerden birinci, koalisyonun diğer önemli üyesi olan Müreffeh Ermenistan Partisi ise ikinci parti olarak çıkmışlardır. Bunları sırasıyla Ermeni Millî Kongresi, Miras Partisi, Taşnak Partisi, Orinats Yerkir (Kanun ülkesi veya devleti) Partisi izlemiştir.

1. Seçimlerin sonuçları

Bu seçimlerde, partilerin oran olarak aldığı oylar ve kazandıkları sandalye sayısı, 2007 seçimleriyle karşılaştırılarak, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

ERMENİSTAN'DA 2007 ve 2012 PARLAMENTO SEÇİMLERİ⁸⁹

Parti Adı	2007 seçimleri		2012 seçimleri		Milletvekili +, -
	%	Milletvekili	%	Milletvekili	
Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi	32,8	64	44,02	69	+5
Müreffeh Ermenistan Partisi	14,7	24	30,12	37	+13
Ermeni Millî Kongresi	-	-	7,8	7	-
Miras Partisi	5,82	7	5,76	6	-1
Taşnak Partisi	12,7	16	5,67	6	-10
Orinats Yerkir (Hukuk Devleti Partisi)	6,8	9	5,51	5	-4
Bağımsız	-	11	-	1	-10
TOPLAM	-	131	-	131	-
Seçimlere katılma oranı %62,3'dür. Seçmen sayısı 2.501.597 olarak saptanmıştır. 1.573.053 kişi oy kullanmıştır.					

89 Kaynaklar. 2007 Seçimleri için *Ermeni Araştırmaları* Sayı 25, s. 34-36; 2012 Seçimleri için "Central Electoral Commission Issues Final Vote Results" *Massis Post*, 14 Mayıs 2012.

İlk bakışta bu sonuçlar, seçimlerin Ermenistan'daki siyasi duruma bir değişiklik getirmediği kanısını vermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi hükümet koalisyonunun başlıca iki partisi seçimlerde başarılı olmuştur. Bu iki parti, 131 sandalyesi olan parlamentoda 2007 yılında 88 sandalyeye sahipti. Bu rakam şimdi 106'ya çıkmıştır. Kısaca, aralarında anlaşabildikleri takdirde, önümüzdeki beş yıl, bu partilerin Ermenistan'ı idare edebilecek rahat bir çoğunluğa sahip oldukları görülmektedir.

Anlaşamadıkları takdirde ise Cumhuriyetçi Parti 69 milletvekiliyle Mecliste mutlak çoğunluğa sahip olduğundan tek başına hükümet kurabilir. Ancak mutlak çoğunluğu sadece dört sandalye ile geçtiğinden kendini güvende hissetmeyecektir. Bu durumda Orinats Yerkir'in ve hatta Miras partisinin de hükümete girmesiyle 80 milletvekilinden oluşan bir çoğunluk sağlanması mümkün olabilecektir.

Cumhuriyetçilerin bu seçimlerde oylarını %32,8'den %44,02'ye çıkarmaları ve 69 milletvekiline sahip olmaları önemli bir seçim başarısıdır.

Böyle bir koalisyonun kurulması, Serj Sarkisyan'ın gelecek Şubat ayında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmasının ön koşulu olduğu için ayrıca önemlidir.

2. Parlamento Giren Siyasi Partiler

2012 Parlamento Seçimlerine 9 parti katılmıştır. Bunlardan Ermenistan Demokratik Partisi, Ermenistan Komünist Partisi ve Birleşik Ermeniler Partisi % 5 barajını aşamadıklarından Parlamento girememişlerdir. Giren altı parti hakkında aşağıda kısa bilgi verilmektedir.

a. Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi

1990 yılında kurulmuş olan bu parti bağımsız Ermenistan'ın ilk partisidir. O günden günümüze birçok hükümette yer almış, 2000'den sonra hükümet koalisyonlarının birinci partisi olmuş ve başbakan da bu partiden seçilmiştir. Başbakan Andranik Markaryan'ın 2007 yılının Mart ayında ölmesinden sonra, o sırada bu Partinin Konsey Başkanlığını yapan ve aynı zamanda Savunma Bakanı da olan Serj Sarkisyan önce Cumhuriyetçi Parti Başkanlığına seçilmiş, ardından başbakan olarak atanmış, on ay kadar sonra ise Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ermenistan'da, bizde ve diğer birçok ülkede olduğunun aksine, cumhurbaşkanları parti üyesi olabilmektedir. Bu nedenle Serj Sarkisyan, Cumhuriyetçi Parti Başkanlığı'nı korumuş ve bu yılki seçim kampanyasına aktif olarak katılmıştır. Cumhuriyetçilerin bu seçimlerde

oylarını %32,8'den %44,02'ye çıkarmaları ve 69 milletvekiline sahip olmaları önemli bir seçim başarısıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, gerektiğinde Cumhuriyetçiler tek başına hükümet kurabilecek durumdadır.

b. Müreffeh Ermenistan Partisi

Müreffeh Ermenistan Partisi 2007 yılı seçimlerinden kısa süre önce kurulmuştur. Yaygın bir kaniya göre, Anayasa gereğince üst üste üçüncü kez cumhurbaşkanı seçilemeyen Robert Koçaryan tarafından, gerektiğinde siyasete dönebilmesine yardımcı olabilmesi için, zengin iş adamı Tsarukyan'a kurdurulmuştur. Mevcut koşullar Robert Koçaryan'a 2007–2012 döneminde iç siyasette aktif bir rol oynamasına izin vermemişse de zengin iş adamlarının yer aldığı bu parti Tsarukyan'ın sempatik tavırları ve halkın yoksul kesimine yaptığı çeşitli yardımlarla takdir toplamıştır. 2012 seçimleri sırasında başarılı bir tanıtma kampanyası güden ve bu arada fakirlere yaptığı yardımları çok arttıran Müreffeh Ermenistan Partisi, oylarını %14,7 'den %30,12'ye milletvekili sayısını da 24'den 37'e çıkarmakla büyük başarı sağlamıştır.

Seçimlerden sonra Hükümet koalisyonundan çekilmemekle beraber daha ziyade bir muhalefet partisi gibi davranmaya başlamıştır. Bu tutumunu açıklamak için bazı spekülasyonlar yapılmıştır. Bunların başında, bu partinin Hükümet koalisyonuna katılmayarak Sarkisyan'ı güç durumda bırakmak ve böylelikle 2013 seçimlerinde Koçaryan'ın yeniden Cumhurbaşkanı olmasını kolaylaştırmak gelmektedir. İkincisi ise koalisyon ortağı olarak, bazı bakanlıklar dışında, Millet Meclisi Başkanlığı'nı ve Başbakan Yardımcılığı'nı istediğidir. Diğer yandan, Koçaryan'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde on yıla yakın bir süre Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Vartan Oskanyan'ın bu partiye girerek milletvekili olması bu bakanlığın da talep edilebileceğini düşündürmüştür.

c. Ermeni Millî Kongresi

Levon Ter-Petrosyan Ermenistan'ın bağımsızlığı döneminde başlıca rolü üstlenmiş, bağımsızlıktan sonra da 1991–1998 yıllarında Ermenistan'ın ilk cumhurbaşkanı olmuş önemli bir şahsiyettir. 1998'de Karabağ sorunu konusunda Minsk Grubu'nun yapmış olduğu önerileri benimsemiş ancak Karabağ asıllı Başbakan Robert Koçaryan'ın bu önerilere muhalefet etmesi ayrıca Ermenistan Meclisi'nin de onu izlemesi karşısında Cumhurbaşkanlığı'ndan istifa etmiştir.

On yıl kadar siyasetten uzak kalan Ter-Petrosyan 2008 yılı cumhurbaşkanlığı seçimine katılmış, Serj Sarkisyan'ın, oyların %52'sini almasına karşılık kendi oyları % 21,5'te kaldığından seçimi kazanamamıştı. Bu seçimlerden hemen sonra yapılan gösterilere kolluk kuvvetlerinin müdahale etmesi sonucunda 10 kişi ölmüş ve bu olay aylarca Ermenistan'ı meşgul etmişti. Ter-Petrosyan bu durumdan yararlanarak uzun süre Hükümet ve Cumhurbaşkanı'na karşı gösteriler yapılmasını sağlamıştı. Sonra kendisine katılan bazı küçük siyasi kuruluşlarla Ermenistan Millî Kongresi'ni (partisini) kurmuştu. Kongre, geçen dört yıl içinde Ermenistan'daki başlıca muhalefet partisi olmuştur. Ne var ki bu seçimlerde ancak %7,8 oy alması ve sadece 7 milletvekili çıkarabilmesi bu partinin ve Ter-Petrosyan'ın siyasi geleceği konusunda bazı kuşkular yaratmıştır.

d. Miras Partisi

Miras Partisi Amerikalı bir Ermeni olan Raffi Hovannisyan tarafından 2008 seçimlerinden önce kurulmuştur. Hovannisyan Ermenistan'ın ilk dışişleri bakanıdır. Aşırı milliyetçi tutum ve söylemleriyle tanınmaktadır. Türkiye ile sorun çıkarmamaya özen gösteren ilk Cumhurbaşkanı Ter Petrosyan'ın aksine, Türkiye'ye karşı saldırgan denebilecek bir tutum izlemeye devam edince Petrosyan kendisini 1992 yılında görevden almıştır. Bundan sonra Hovannisyan tekrar siyasete dönememiş hatta kendisine Ermenistan vatandaşlığı dahi verilmemiştir. Yıllar sonra, büyük olasılıkla Amerikalıların ısrarı üzerine, Ermenistan vatandaşı olmuş ve hemen arkasından Miras Partisi'ni kurmuştur. Bu parti 2008 yılında oyların %6'sını ve 7 milletvekilliği almakla göreceli bir başarı elde etmiştir. Bu yıl seçimlerinden önce açlık grevleri yaparak kamuoyunun dikkatlerini çekmeye çalışan Hovannisyan'ın bu davranışlarının bir yararı olmamış ve Miras Partisi, seçimlerde oyların %5,7'sini alarak ve 5 milletvekili kazanarak parlamento'ya girebilmiştir.

e. Taşnak Partisi

Kısaca Taşnak veya Taşnaklar denen Ermeni Devrimci Federasyonu 1890 yılında kurulmuş olmakla halen Ermenistan'da Parlamento'da temsil edilen en eski partidir. Kurulduğu yıllardaki gizli ve tedhişçi faaliyetlerini yakın zamana kadar korumuştur. 1918–1920 yılları arasında var olmuş olan Birinci Ermenistan Cumhuriyeti esas itibarıyla Taşnaklar tarafından idare edilmiş ve hemen hiçbir alanda başarı sağlanamadan, sonunda bu ülke Sovyetler Birliği'ne bağlanmıştır. Bundan sonra Taşnaklar Diaspora içinde örgütlenmişler ve burada başlıca siyasi gücü oluşturmuşlardır. Halen de

Diasporaya hâkim durumları sürmektedir. Bu arada Taşnakların tedhiş (terör) faaliyetleri özellikle dikkat çekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Ermeni isyanlarının çoğunun altında Taşnak tahriki vardır. Birinci Dünya Savaşı içinde ve hemen sonrasında Doğu Anadolu'da Müslüman halka yapılan mezalimden de esas itibariyle Taşnaklar sorumludur. Savaş sonrasında, Taşnaklar yaptıkları bir toplantıda İttihat ve Terakki ileri gelenlerini öldürme kararını almışlar ve Talat, Sait Halim, Cemal Paşalar ve diğer bazı kişilerin katledilmesini sağlamışlardır. Taşnaklar, daha yakın zamanlarda, 1973–1986 yılları arasında, kurmuş oldukları Adalet Komandoları isimli bir terör örgütü aracılığıyla, başka bir terör örgütü olan ASALA ile birlikte, yurt dışında görevli Türk diplomatları ve ailelerinden 31 kişinin katledilmesine neden olmuşlardır. Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra ülkede yeniden örgütlenmişler ancak zararlı faaliyetleri nedeniyle Ter Petrosyan'ın başkanlığı döneminde yasaklanmışlardır. Buna karşılık, seçilmesine yardımcı oldukları için, Koçaryan'ın başkanlığı döneminde Hükümet koalisyonlarına katılmışlardır. Bu durum Sarkisyan'ın başkanlığında da devam etmiş ancak Türkiye-Ermenistan Protokolleri'nin imzalanmasına itiraz ederek hükümetten çekilmişlerdir.

Taşnaklar, hükümette oldukları sırada, 2003 seçimlerinde oyların %11'ini alarak 11 milletvekili çıkarmışlar, 2008 yılında oyların %13'ü ile 16 milletvekilliği kazanmışlardır. Bu son seçimlerde ise oyların %5,7'sini alıp sadece 6 milletvekili çıkarmakla büyük bir gerileme yaşamışlardır. Anlaşılan, muhalefete geçmek Taşnaklara yaramamıştır.

f. Orinats Yerkir Partisi

Ermenice adı *Orinats Yerkir* olan ve dilimize “Hukuk Ülkesi” veya “Devleti” olarak çevrilebileceği anlaşılan ve “hukukun üstünlüğü” fikrini ifade etmek isteyen bu partinin başkanlığını 1998 yılından beri Artur Bagdasaryan yapmaktadır. Bu kişi, Avrupa Birliği ve özellikle Fransa taraftarı olarak tanınmaktadır. Partinin oy oranında ve çıkardığı milletvekili sayısında, zamana göre büyük sayılabilecek değişiklikler görülmektedir. Buna göre 1999 seçimlerinde 4, 2003'te 18, 2007'de 9 ve 2012'de 5 milletvekili çıkarabilmiştir. Son yıllarda devamlı gerileme gösteren bu parti, var olabilmek için Hükümete girmek durumundadır. Bu son seçimlerde oy alabilmek için cep telefonu dağıttığı ve sonra yeter oy alamayınca telefonları geri istediğine dair bazı rivayetler vardır.⁹⁰

90 “Yerkir: Orinats Yerkir Wants Mobile Phones Back” *Panorama.am.*, 8 Mayıs 2012.

3. Seçimlerde Yapılan Usulsüzlükler, Seçim Gözlemcilerinin Beyanları

Ermenistan parlamento seçimlerine ilişkin olarak değinmek istediğimiz son husus, bu seçimlerde yapılan usulsüzlükler ve hilelerdir. Hemen söyleyelim ki bağımsızlığından bu yana Ermenistan'da yapılan tüm seçimlerde hile ve usulsüzlükler olmuş, bunlar uluslararası gözlemcilerin raporlarında da yer almış ancak hiçbir seçim iptal edilmemiştir. Ermenistan basınına göre bu yıl en fazla, para karşılığında oy verilmesi olayı görülmüştür. Ödenen para, genelde 10.000 Dram'dır (yaklaşık 25 dolar) Bir gazete, toplam 2,5 milyon dolar dağıtılmış olabileceğini ileri sürmüştür.⁹¹ Yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre, sorgulananların %20'sinin para karşılığında oylarını satmak istedikleri görülmüştür.⁹²

İkinci olarak sandıkların önceden seçim pusulalarıyla doldurulmuş olması gelmektedir; ancak bu hilenin geçen seçimlere nazaran daha az olduğuna dair yazılar vardır. Diğer ve hayli yaygın bir usulsüzlük ise partilerin seçmenleri otobüslerle seçim sandıklarına taşınması ve yedirip içirmesidir. Nihayet bazı kişilerin birden fazla oy verdiği olaylar da vardır.⁹³

Söz konusu usulsüzlük ve hilelere bazı partiler itiraz etmiş, hatta Ermenistan Millî Kongresi, seçimlerde aldığı oyların sayısı hakkında Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Ermenistan seçimlerini çok sayıda yabancı gözlemci izlemiştir. Seçimler sırasında bazı usulsüzlükler olmasına karşın şiddet olaylarının pek görülmemesi bu gözlemcileri memnun etmiştir. Seçimlerden hemen sonra Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi, AGİT Parlamenter Asamblesi ve AGİT/ODİHR yayınladıkları ortak bir bildiriye seçimlerde bazı usulsüzlükler görüldüğünü ancak bunların seçimlerin sonucunu değiştirebilecek önemde olmadığını ifade etmişlerdir.⁹⁴ AB'nin dış politika sorumlusu Catherine Ashton ile genişlemeden sorumlu Stefan Füle seçimlerin sakın bir hava içinde geçmiş olmasından dolayı memnuniyetlerini ifade etmişler ve saydam ve rekabetçi olan bu seçimleri düzenledikleri için Ermeni makamlarına teşekkürlerini bildirmişlerdir.⁹⁵ Amerika Dışişleri Bakanlığı sözcüsü de bu görüşleri paylaşmakla beraber seçimlerden önce oy satın alma girişimlerine ve bazı kişilere karşı baskı uygulanmış olduğuna işaret etmiştir.⁹⁶

91 "Sociologist Claims UDD 2-2,5 Mln Spent as Electoral Bribes" *PanArmenian.net*, 8 Mayıs 2012.

92 "Sale of Votes Has Become a Tradition in Armenia" *Arminfo*, 14 Nisan 2012.

93 "Widespread Irregularities Mar Armenian Election" *Asbarez*, 7 Mayıs 2012.

94 "EU Observers Report Progress During Election Campaign" *AMT*, 7 Mayıs 2012.

95 "Elections Législatives – L'UE Félicite l'Arménie" *Armenews*, 9 Mayıs 2012.

96 "US State Department Comments on Armenia's Parliamentary Elections" *News.am*, 8 Mayıs 2012.

Sonuç olarak gözlemciler, 2008 Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki gibi kişilerin ölümü ile sonuçlanan olaylar vuku bulmadığı ve seçimlerin sakin denebilecek bir havada geçtiği için, bazı usulsüzlüklere rağmen, seçimin geçerli olduğu konusunda birleşmişlerdir.

4. Seçimlere İtirazlar

Gözlemcilerin seçim sonuçlarını kabul eden bu tutumlarına rağmen seçimlere katılan partilerden üçü, seçim sonuçlarının “çeşitli siyasi güçlere verilen desteği yansıtmadığını” ve seçimlerde, başta oy satın alınması olmak üzere, birçok usulsüzlükler yapıldığını belirten bir ortak bildiri yayınlamışlardır. Bu partiler, Hükümet Koalisyonu ortağı Müreffeh Ermenistan Partisi, Taşnak Partisi ve başlıca muhalefet partisi olan Ermenistan Millî Kongresi’dir.⁹⁷

Bu üç partinin bir araya gelebilmeleri dahi şaşırtıcı bir olaydır. Önce seçimlerden en kârlı çıkan Hükümet ortağı Müreffeh Ermenistan Partisi’dir. Oylarını yaklaşık bir misli arttırmış (%14,7’den % 39,12’e) oranında arttırmış ve bir önceki seçime göre 13 fazla milletvekili çıkararak Mecliste toplam 37 sandalye sahibi olmuştur. Diğer bir deyimle seçimlerden en az şikayetçi olması gereken parti Müreffeh Ermenistan Partisi’dir. Seçimlerin sonucunu sorgulanmasının Hükümet kurulması sırasında pazarlık gücünü arttırmak düşüncesinden ileri gelmesi mümkündür.

Ermeni Milli Kongresi 2007 seçimlerine katılmamış ancak 2008 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, bu partinin başkanı ve Ermenistan’ın ilk Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan oyların % 21,5’ini almıştı. Ermeni Milli Kongresi’nin bu kez parlamento seçimlerinde oyların ancak % 7,7’sini alabilmesi ciddi bir gerilemeye işaret etmektedir. Bu parti ayrıca, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, seçimlerde aldığı oylar konusunda Ermenistan Anayasa mahkemesine başvurmuştur.⁹⁸

Taşnak partisi bu seçimlerde en fazla milletvekilliği kaybeden partidir. 2007’de 16 milletvekili varken bu kez sadece 6 milletvekili çıkarabilmiştir. O nedenle seçimlerde usulsüzlüğü ileri sürmesi bir bakıma normaldir. Ancak ilginç olan husus bu partinin Ermenistan Milli Kongresi’yle birlikte aynı bildiriye imzalamasıdır zira yukarıda da değindiğimiz gibi, zamanın Cumhurbaşkanı Levon ter Petrosyan 1994 yılında bu partiyi, bir darbe

97 “Armenian Main Opposition Parties Unanimously Decry Outcome of Parliamentary Poll” *Global Insight*, 14 Mayıs 2012. “Elections 2012 Armenian Main Opposition Parties Unanimously Decry Outcome of Parliamentary Poll”

98 “Armenian National Congress Appeals to Constitutional Court” *News.am*, 18 Mayıs 2012.

hazırladığı gerekçesiyle, kapatmıştı. Taşnaklarla Ermeni Millî Kongresi arasında ciddi bir işbirliği kurulup kurulamayacağını zaman gösterecektir.

V- 24 NİSAN'IN ANILMASI

Ermeni soykırım günü olarak kabul edilen, aslında İstanbul'da 200 küsur Ermeni ileri geleninin tutuklanıp Ankara'da Ayaş'a ve Çankırı'ya sürgüne gönderildiği ve kimsenin öldürülmediği gün olan 24 Nisan 1915 tarihinin 97. yıl dönümü, dünyada yeter sayıda Ermeninin bulunduğu her yerde, başta Ermeni kiliseleri olmak üzere birçok toplantı ve gösteri yapılarak anıldı. Bu anma törenleri, her zaman olduğu gibi, en yoğun olarak ABD'de görüldü. Söz konusu törenler, esas itibarıyla geçen yıllardaki törenlerin aynısıydı.

Bu yılın tek özelliği Fransız Cumhurbaşkanı Nikolas Sarkozy'nin Paris'teki törene katılarak bir konuşma yapmasıydı. Böylelikle, Ermenistan hariç, dünyada ilk kez bir devlet başkanı 24 Nisan törenine katılmış oldu. Sarkozy'nin bu jesti, o tarihte Cumhurbaşkanı adayı olan (sonra da seçimleri kazanıp Cumhurbaşkanı olan) François Hollande'm, Sarkozy'den geri kalmamak endişesiyle, 24 Nisan törenine katılması sonucunu verdi. Hollande, seçildiği takdirde önümüzdeki yıllarda da törenlere katılacağını bildirdi. (Bu konuyu yukarıda "Fransa ve Ermeni Sorunu" bahsinde ayrıca inceledik)

Yabancı ülkelerdeki törenlerin yanında, Türkiye'yi protesto eden gösteriler de yapılmaktadır. Bunların, mümkün olduğu kadar, Türkiye büyükelçilikleri ve/veya başkonsoloslukları önünde düzenlenmesine çalışılmaktadır; ancak genelde yerel güvenlik güçlerinin temsilcilik binalarına zarar verilmesini engelleyen önlemler almaktadırlar.

Dünyanın çeşitli yerlerindeki törenleri incelemek için yeterli yerimiz olmadığı ve esasen aynı hususların tekrar edilmesi nedeniyle böyle bir incelemenin ilginç bir tarafı da bulunmadığı için bu yazımızda, kısaca, Ermenistan'da ve Türkiye'de yapılan törenlerden bahsedeceğiz.

1. Ermenistan'da Anma etkinlikleri

Ermenistan'daki törenler için, başkent olması ve soykırım anıtının burada bulunması nedeniyle Erivan'ı esas almak gerekmektedir.

Bu törenler 23 Nisan gecesi Erivan'da bir tür fener alayı ile başlamaktadır. Daha ziyade gençlerin katıldığı ve Türkiye aleyhine sloganların atıldığı yürüyüşün doruk noktasını, geçen yıllarda olduğu gibi, Türk bayrağının

yakılması oluşturmuştur. Bir gazeteye göre Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun posterleri de yakılmıştır.⁹⁹ Bir diğer gazete "Tazminat istiyoruz, Toprak istiyoruz" sloganlarının atıldığını yazmıştır.¹⁰⁰ Bu yürüyüşün Taşnak Partisi tarafından düzenlendiği bilinmektedir. Bu nedenle ne derecede" resmî" olduğu üzerinde kuşkular vardır. Ancak kimse engellemediğine ve önemli sayıda (birkaç bin) katılım olduğuna göre resmî olup olmamasının pek önemi yoktur.

Asıl tören 24 Nisan günü Erivan'daki soykırım anıtında yapılmaktadır. Bu törene, başta Devlet Başkanı ile Erivan yakınlarındaki Eçmiyazin'de oturan Baş Patrik, Millet Meclisi Başkanı ve Başbakan olmak üzere tüm devlet erkânı katılmaktadır. Anıt, bundan sonra halkın ziyaretine açılmaktadır. Anıtın çok sayıda kişi tarafından ziyaret edildiğine şüphe olmamakla beraber ziyaretçilerin sayısı üzerinde daima bir belirsizlik vardır. Bazen yüz binlerden bazen de, bu yıl olduğu gibi, on binlerden bahsedilmektedir.¹⁰¹ Bir Türk gazetesi¹⁰² bir milyon kişinin anıta yürüdüğünü yazmakla bu konuda abartma rekorunu kılmıştır.

Başkan Sarkisyan 24 Nisan münasebetiyle yayımladığı mesajda, 1915'te olanların unutulmaması gerektiği üzerinde durmuş, 24 Nisan'ın sadece bir millî matem günü değil aynı zamanda Ermenilerin yaşam için sebatlarını ve moral karakterlerini gösterdiği bir gün olduğunu söylemiş ve 2015'in Ermeni soykırımının yüzüncü yılının anılması olmakla kalmayıp Ermeni halkının hafızasının ve yaşama azminin de anılacağı bir yıldönümü olacağını ifade etmiştir.¹⁰³ Sarkisyan bu mesajında Türkiye'den bahsetmemiştir. Bu "eksiklik", Türkiye'nin, er geç tarihinin kararlık sayfaları ile yüzleşeceğini belirten Başbakan Tigran Sarkisyan tarafından giderilmiştir.¹⁰⁴

Bu yıl Erivan'daki bazı büyükelçilerin de, 24 Nisan münasebetiyle beyanlarda buldukları görülmüştür. Amerikan Büyükelçisi John Heffern, olayların anısının unutulmaması için tüm Ermenilerin Anıta gelmesinden¹⁰⁵ bahsederken, Rusya Federasyonu Büyükelçisi Vyacheslav Kovalenko, tüm dünyanın bu olayı soykırım olarak tanıması ve soykırımı inkâr edenlerin

99 "Erivan'da Türk Bayrağı Yakıldı" *Vatan*, 25 Nisan 2012.

100 "Acı, Öfke ve Temenni" *Radikal*, 25 Nisan 2012.

101 "Armenia Marks Genocide Anniversary" *RFE/RL*, 24 Nisan 2012.

102 "Neroğutyun" (Özür Diliyoruz) *Taraf*, 25 Nisan 2012.

103 "President Serzh Sargsyan's Address on the Occasion of the Armenian Genocide Commemoration Day" *Armradio*, 24 Nisan 2012.

104 "PM Confident Turkey Will Face Dark Pages of Its History" *PanArmenian.Net*, 24 Nisan 2012.

105 "April 24 Important Day for Armenians- Us Ambassador" *News.am*, 24 Nisan 2012.

topluma kabul edilmemesi gerektiğini söylemiş¹⁰⁶ Alman Büyükelçisi Hans-Jochen Schmidt ise Türkiye Avrupa Birliği ailesine katılmak istiyorsa kendi tarihi ile yüzleşmeli demiştir.¹⁰⁷

2. Türkiye’de Anma Etkinlikleri

Türkiye’de 24 Nisan’ı anma etkinlikleri daha ziyade İstanbul’da yer almış ve geçen yılki eylemlere¹⁰⁸ benzerlik göstermiştir.

Taksim’deki eyleme katılanların sayısının fazla olmaması, Türkiyeli Ermenilerin bu çağrıya fazla itibar etmemiş olduklarını düşündürmektedir. Buna karşın başta Sırrı Süreyya Önder olmak üzere, eylemde bazı BDP’li milletvekillerinin bulunduğu görülmesi, katılanlar arasında Kürt asıllıların da bulunduğunu göstermiştir.

Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da “İrkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe Girişimi”, 24 Nisan günü Taksim’de, saat 19.25’te, geçen yıla nazaran biraz daha kalabalık gibi görünen bir topluluğun katıldığı bir eylem gerçekleştirdi. Katılanlar, üzerinde “Bazı yaralar zamanla silinmez” , “Bu acı Hepimizin” yazılı bir pankartın çevresinde, sessizce oturdu. Yapılan açıklamada, “susuldukça unutulmadı ama inkâr edildikçe yok olmadı. Aksine yara iltihaba dönüştü, çözümsüzlük de kemikleşti. Geleceğimiz için el ele yapabileceklerimiz var, geçmişteki bu büyük acıya yasla karşı çıkalım”, dendi.¹⁰⁹

Geçen ve önceki yıllarda bu tür toplantılara katılan Ermeni asıllıların sayısının azlığı dikkati çekiyordu. Bu kez bir grup Ermeni, söz konusu toplantıya katılınması için çağrıda bulundu.¹¹⁰ Ancak Taksim’deki eyleme katılanların sayısının fazla olmaması, Türkiyeli Ermenilerin bu çağrıya fazla itibar etmemiş olduklarını düşündürmektedir. Buna karşın başta Sırrı Süreyya Önder olmak üzere, eylemde bazı BDP’li milletvekillerinin bulunduğu görülmesi, katılanlar arasında Kürt asıllıların da bulunduğunu göstermiştir.

Diğer yandan Sırrı Süreyya Önder TBMM’nde bir basın toplantısı düzenleyerek 24 Nisan’ın Ermeni halkının ulusal yas, anma ve acılarını

106 “Russian Federation Ambassador to Stress the Important Role of International Community in Genocide Recognition Issue” *Armenpress*, 24 Nisan 20123.

107 “Hans-Jochen Schidt: Turkey Must Face With Its History” *Panorama.am*, 24 Nisan 2012.

108 *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 39, s. 51-55

109 “Acıya Yasla Karşı Çıkalım” *Taraf*, 25 Nisan 2012.

110 “24 Nisan anmalarına Türkiye Ermenilerinden bir grup da çağrıda bulunuyor” *Agos* 20 Nisan 2012 <http://www.agos.com.tr/24-nisan-anmalarina-turkiye-ermenilerinden-bir-grup-da-cagrida-bulunuyor-1279.html>

paylaşma günü olarak ilan edilmesi için bir kanun teklifi hazırladığını söylemiş, ayrıca Ermeni soykırım iddialarıyla yüzleşmenin, barışçı bir gelecek kurmak için önemli olduğunu belirterek, konunun Meclis tarafından araştırılmasını istemiştir.¹¹¹

İkinci eylem, İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi tarafından gerçekleştirildi. Eskiden Cezaevi olduğu ileri sürülen Türk İslam Eserleri Müzesi önünde toplanan bir grup burada bir bildiri okudu. Bildiride, özetle, 24 Nisan gününün Türkiye’de tabu olmaya devam ettiği ve 1915 olaylarının Ermeni ve Süryanilere yönelik bir soykırım olduğu belirtilerek 2010 yılında bazı Ermeni ve Türk kuruluşları tarafından kabul edilen ortak deklarasyon tekrar edildi. Bu arada Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesi gibi, Türkiye-Ermenistan diyalogunu sınırlayan ifade özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması ve sınırların açılarak ilişkilerin normalleşmesiyle ilgili protokollerin uygulanmaya konması istendi. Ayrıca “Türkiye ve Ermenistan arasında kalıcı barışın sağlanması, gelecekte oluşabilecek her türlü husumetin önüne geçilmesi amacıyla, Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yargı yetkisini düzenleyen Roma Statüsü’nü onaylaması” için her iki devlete çağrıda bulunuldu. Diğer yandan, Hükümet bu bildiri metnine uygun davranmaya ve tarihte yaşanan soykırım başta olmak üzere, insanlığa karşı işlenmiş suçlarla yüzleşme sürecini başlatmaya davet edildi.¹¹²

Bu gösteri sırasında Londra’daki Gomidas Enstitüsü direktörü Ara Sarafyan da bir konuşma yaparak, özetle, 1915 hakkında görüşlerini ifade ederken hâlâ Türkiye devletinin baskıları ile karşılaştıklarını, yaptıkları çalışmaların gerçeğin ortaya konması için olduğunu ve artık bunun Türkiye’de de görüldüğünü söyledi.¹¹³

Daha sonra bu grup Sirkeci Postanesine giderek Eçmiyazın Baş Patriği (Katogigos) Karekin II’ye ve Beyrut’ta Antelyas’ta oturan Kilikya Baş Patriği Aram I’e birer mektup gönderdiler. Karekin II’ye, bu mektubun soykırımda katledilen, tüm malvarlıklarıyla zenginliklerine el konulan, geçmişteki izlerinin silinmesi için büyük çabalar harcanan Osmanlı Ermenilerinin anısı önünde utanç ve saygıyla eğilindiğini bildirmek için yazıldığı belirtildi. Aram I’e ise, kendisinin 2001 yılında Başbakan Erdoğan’a bir mektup göndererek 1915 yılında Türk devleti tarafından el konmuş millî ve dinî mal varlıklarının hukuki sahibinin Ermeni halkı olduğunu bildirdiğini ve ayrıca Ermeni soykırımını tanımaya davet ettiği

111 “24 Nisan Yas Günü İlan Edilsin Teklifi” *Radikal*, 26 Nisan 2012

112 “Ermeni Soykırımı Üzerine” *IHD* www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2531:ermen-soykirimi-uzerine&ca...

113 “Soykırım kurbanları için karanfiller bırakıldı” *Demokrat Haber* <http://www.demokrathaber.net/guncel/soykirim-kurbanlari-icin-karanfiller-birakildi-h8425.html>

hatırlatılarak, Aram I'in bu taleplerinin kendi talepleri (İnsan Hakları Derneğinin talepleri) olduğu ifade edildi.¹¹⁴

Son olarak geçen yıl 24 Nisan 2011 tarihinde, askerlik görevini yaptığı bir sırada, öldürülen Ermeni asıllı Sevağ Şahin Balıkcı'nın mezarı ziyaret edildi.¹¹⁵

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız bu gösteriler sakin cereyan etmiştir. Taksim'deki eyleme karşılık, o civarda Halkın Kurtuluş Partisi üyesi bir gurup protesto etmişse de güvenlik güçleri bir olay çıkmasına izin vermemiştir.¹¹⁶

Diğer yandan İstanbul dışında 24 Nisan karşıtı bazı gösteriler yapıldığı anlaşılmaktadır. İzmir'de eski CHP milletvekili Canan Arıtman'ın katılımıyla Talat Paşa Komitesi'nin Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneği ve İşçi Partisi ile beraber, Şehit Diplomatlar Anıtı'na bir yürüyüş düzenlediği,¹¹⁷ Ankara'da ise Lobisav'ın, parlamentolarında 1915 olayları için soykırım kararı alınmış ülkelerin büyükelçiliklerine siyah çelenk ile 14 bin imzalı bir "sivil protesto notası" bıraktığı haberleri basında yer almıştır.¹¹⁸

İrkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe Girişimi, İstanbul dışında Ankara, İzmir ve Bodrum'da da 24 Nisan münasebetiyle anma etkinlikleri yapılacağını açıklamışsa da¹¹⁹ bunlar hakkında, hiç olmazsa büyük basından, bir bilgi alınamamıştır.

Bu konuda son olarak şaşırtıcı bir olaya değinmek istemekteyiz. Adalet ve Kalkınma Partisi İstanbul Milletvekili İsmet Uçma, yaptığı bir açıklamada 1915 olayları için "trajik bir soy sürgündü" demiştir. Sorumlunun İttihat ve Terakki olduğunu belirten Uçma, Ermenilerden "şahsen" özür dilemiş, "acıları acımızdır" diyerek sınırı açıp Ermenistan'da yaşayan Ermenileri "rahata ve huzura" kavuşturmak gerektiğini ifade etmiş, ayrıca Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğunu ileri sürmüştür.¹²⁰ Uçma daha sonra bir açıklama yaparak, "Ben Ermenileri üçe ayırıyorum. Türkiye'de yaşayan Ermeniler, Ermenistan'da yaşayan Ermeniler, bir de diaspora. Türkiye'de yaşayanlar zaten vatandaşlarımızdır. Ermenistan'da yaşayanlar çok iyi durumda değillerdir. Ben masum, suçsuz insanlardan özür dilemek

114 Aynı kaynak

115 "Acıya Yasla Karşı Çıkalım" *Taraf*, 25 Nisan 2012.

116 Aynı kaynak

117 "Talat Paşa Komitesi Şehit Diplomatlar'a Yürüdü" *Aydınlık*, 25 Nisan 2012.

118 "Profesör de imzaladı çoban da, ev hanımı da muhtar da..." *Hürriyet*
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20402330.asp>

119 "24 Nisan anma programı" *Durde.com* <http://www.durde.org/2012/04/24-nisan-anma-programi/>

120 "AK Partili Milletvekili Ermenilerden Özür Diledi." *Radikal*, 25 Nisan 2012.

gerektiğini söyledim. Özür dilemek bir özgüvendir, büyüklüktür. Ancak diasporanın PKK'dan farkı yoktur. Lobi oluşturarak bazı çalışmalar yürütmektedir. Hrant Dink'in öldürülmesinde de diasporanın katkısı olduğunu düşünüyorum. Hocalı katliamını ve Ermenistan'ın Azerbaycan'a yaptığı baskıları da kınıyorum” diye konuşmuştur.¹²¹

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız gösteriler ve diğer olaylar küçük çaplı olup, kamuoyunda belirli bir iz bırakmamış ve kayda değer tepkilere yol açmamıştır. Buna karşın bazı köşe yazarlarının, geçen yıllarda olduğu gibi, 24 Nisan münasebetiyle yazılar kaleme aldığı görülmüştür. Bunların önemli bir kısmı, Ermeni sorunu konusunda milliyetçi kesimin görüşlerinden ve resmî söylemden uzak olup, bir yönüyle olsun Ermeni görüşlerine yakındır. Bu yazılarda üzerinde en fazla durulan husus Türkiye'nin tarihiyle yüzleşmesidir. Bazıları Türkiye'nin veya Türklerin Ermenilerden özür dilemesi gerektiğini ifade etmektedir. Ermeni talepleri olan malların iadesi, tazminat ödenmesi ve Ermenistan'a toprak verilmesi konularına değinen azdır. Gördüğümüz kadarıyla toprak verilmesini savunan yoktur.

Bu konuda önemli olan, bundan yedi veya sekiz yıl önce bu tür yazıların Türk basınında çok nadir görüldüğüdür. Şimdi ise sol düşünceye ve bunun yeni versiyonu olduğu anlaşılan liberalizme ve hatta dinî değerlere öncelik verenlerin bir kısmında Ermeni sorununu ele almak bir tür “ilericilik” sayılmakta, bu da yazıların sayısının artmasının başlıca nedenini oluşturmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu yazılarda ana tema, Türkiye'nin tarihiyle yüzleşmesidir. Bu da, Ermeni sorununa ilgi duymaktan ziyade, tarihî olaylar bahane edilerek Türkiye'de çoğunluğu oluşturan milliyetçi düşünce ve davranışlarla mücadele etmek çabasını yansıtmaktadır.

Kısmen olsun Ermeni görüşlerini savunan bu kesimin Ermenistan'da ve Diaspora'da nasıl karşılandığına gelince, bu hususta nadiren tepki görülmekte, bazen ölçülü ifadelerle takdir belirtilmektedir. Bunun nedeni, herhalde, bu yazıların yeterli veya etkili bulunmaması olsa gerektir. Bu konuda Ermeni asıllı bir Fransız yazarın şu sözleri anlamlıdır: “Türkiye'de tarihleriyle yüzleşmek isteyen Türklerin ve Kürtlerin sayısı çok azdır. Türkiye'de sadece solcu kuruluşların çabasıyla kamuoyunu değiştirmek imkânsızdır”.¹²²

121 “AK Parti’li Uçma: Diasporadan Değil Masum Ermenilerden Özür Dilenmeli Dedim” *Sondakika.com* <http://www.sondakika.com/haber-ak-parti-li-ucma-diasporadan-degil-masum-3568101/>

122 Jean Eckian. “Les Tendances Modernes de la Politique en Turquie” *Armenews.com*, 20 Mayıs 2012.

KAYNAKÇA

Makaleler

Diplomatic History: The 2009 Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations between the Republic of Armenia and the Republic of Turkey and the 2009 Protocol on the Development of Bilateral Relations between the Republic of Turkey and the Republic of Armenia. Columbia University, Institute for the Study of Human Rights in collaboration with the Future of Diplomacy Project, Harward Kennedy School, March 2012

Esra Çuhadar ve Burcu Gültekin Punsmann (2012) “Reflecting on the Two Decades of Bridging the Divide: Taking Stock on Turkish-Armenian Civil Society Activities.” *TEPAV*, Ocak 2012

Jean Eckian. “Les Tendances Modernes de la Politique en Turquie” *Armenews.com*, 20 Mayıs 2012.

Lütem, Ömer Engin (2011) “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*

Gazete, Ajanslar

Agos

AMT

Anadolu Ajansı

Armenews

Armenpress

Arminfo

Armradio

Asbarez

Aydınlık

Azatutyun

CnnTürk

Collectif Van

Demokrat Haber

Euroactiv.com

Haber7

Habertürk

Hristiyangazete

Hürriyet

IHA

İHA

Kanal A Haber

Largir

Le Monde

News.am

PanArmenian

Panorama.am

Radikal

RFE/RL

Sondakika.com

Stargazete

Taraf

The Armenian Weekly

The Azeri Times

Vatan

Zaman

Resmi Web Siteleri

T.C. Dışışleri Bakanlığı

T.C. Cumhurbaşkanlık Resmi Web Sitesi

Ermenistan Cumhurbaşkanlığı Sitesi

Ermenistan Dışışleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi

Fransa Cumhurbaşkanlığı Sitesi

Fransa Anayasa Konseyi Resmi Web Sitesi